

Universiteit Utrecht

Ervaringen van expatkinderen van Shell-medewerkers, in de
leeftijd van 13 tot 16 jaar, van hun integratie na terugkomst in het
thuisland

*Een kwalitatief onderzoek naar de invloed van repatriëren
op de integratie van Nederlandse expatkinderen*

Afstudeerscriptie

Master Interculturele Communicatie (Meertalige track)
Faculteit Geesteswetenschappen

Nadia van den Berg
Studentnummer: 4113535

Eerste begeleidster: Roos Beerkens
Tweede begeleider: Jan D. ten Thije

Universiteit Utrecht, 16 januari 2016

Voorwoord

“Weet je wat ik, ja, misschien ben ik te jong om dat te zeggen, maar ik ehm, hoop dat zoals meer mensen, ja of jullie en ehm, jou, hierover gaan praten, en dingen proberen uit te vinden, en dingen erover te schrijven. Want er is gewoon niet genoeg informatie voor mensen zoals mij die hier nog nooit hebben gewoond terugkomen, en dat het dus dan makkelijker wordt voor hun om, want alles gaat over expats, maar niet over repatriation. Of ehm, dat er echt wel meer groepen komen ervoor, want ik heb zeg maar echt gewoon een hele moeilijke half jaar gehad, en ik hoop dat nu in volgende jaren dat dat niet hoeft voor anderen, dat is echt niet leuk. Dus ik hoop echt dat er meer voor ehm, over geschreven wordt zeg maar.”

(Respondent 2)

Graag wil ik mijn voorwoord gebruiken, niet alleen om iedereen te bedanken die mij geholpen heeft, maar ook om even stil te staan bij het bovenste citaat. Ik hoop met deze scriptie een aanzet te geven en komende studenten te inspireren om dit onderwerp onder de aandacht te brengen. Ik heb genoten van elke ontmoeting en ieder interview.

En dan nu door naar de orde van de dag. Dank jullie wel lieve expatkinderen. Ik vind jullie bijzonder en ik hoop dat jullie ook genoten hebben. Dank jullie wel expatouders, voor jullie tijd en openheid. Dank je wel Annemarie, voor het vertrouwen en de toegang tot alle contactgegevens. Dank jullie wel lieve Annemiek, Patricia en Wieneke. Stiekem voelt het altijd fijn als anderen het ook zwaar hebben. Dank jullie wel lieve Joseph en Danny, voor de edits en de puntjes op de i. Dank u wel Emmeline, ik vind u een geweldige docent. Kies alstublieft nooit een ander beroep. En tot slot, Roos. Roos, met jou mijn voorwoord eindigen. Niet alleen heb ik steun gekregen tijdens mijn stageperiode, ook heb jij dit onderwerp aangekaart en mij wederom begeleid. Ik waardeer het meer dan ik schriftelijk kan uiten.

Samenvatting

Het doel van deze scriptie is het in kaart brengen van ervaringen van Nederlandse expatkinderen met het repatriëren. Door het uitvoeren van meer onderzoek kan gekeken worden hoe expatkinderen beter begeleid kunnen worden na terugkomst in hun thuisland. Aan de hand van negen interviews met expatkinderen van Shell-medewerkers, is het perspectief van expatkinderen onderzocht. Ter ondersteuning zijn vijf expatouders geïnterviewd, om ook hun perspectief ten aanzien van het repatriëringsproces te belichten.

Het theoretisch kader is opgebouwd om termen als expatriate, expatkinderen en repatriant te verduidelijken, maar ook om inzicht te geven in het doel van een uitzending (Findlay et al., 1996; Evans et al., 2002; Beaverstock & Boardwell, 2000). Het proces van expatriëren heeft invloed op het hele gezin (Riemer, 2000). Naast het verhuizen naar het gastland, blijkt het 'thuiskomen' ook veel impact te hebben is. Het terugkomen naar het thuisland (repatriëren) blijkt de moeilijkste verhuizing, ook voor expatkinderen. In het theoretisch kader wordt bovendien aangeduid waarom het repatriëren een belangrijke en vaak vergeten fase is (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Huff (2001) stelt dat expatkinderen ouder dan 15 jaar meer stress en het gevoel van verlies ervaren tijdens het repatriëren. De focus in dit onderzoek ligt daarom op expatkinderen rondom deze leeftijd. De leeftijdsgroep is daarbij beperkt van 13 tot 16 jaar. De voordelen van expatkinderen en uitdagingen die daar vaak mee gepaard gaan, worden in het theoretisch kader ook uitgebreid besproken (Pollock & Van Reken, 1999). Tot slot komen de moeilijkheden die kinderen kunnen ervaren en de interventies voor het repatriëren in de literatuur aan bod (Collier, 2008; Huff, 2001; Bredeman, 2015).

Op basis van de interventies van Bredeman (2015) zijn de interviews opgedeeld in zes topics, te weten school, tijd in gast- en thuisland, in contact met het thuisland, relaties met andere expatkinderen, invloed van ouders en re-entry programma's. De expatkinderen vertellen per topic hun ervaringen omtrent het repatriëren. Aan de expatouders is gevraagd hetzelfde te doen, met het oog op hun kinderen. De getranscribeerde interviews zijn vervolgens geanalyseerd via een inhoudsanalyse (Boeije, 2003), waarna twee extra categorieën zijn ontdekt: taal en de mental map. De perspectieven van de expatouders en -kinderen zijn per topic en tussen de topics vergeleken. De resultaten lieten zien dat enkele moeilijkheden te verhelpen zijn. De eerste interventie die verbeterd kan worden is het contact met het thuisland. Door tijdens het verblijf in het gastland contact te houden met het thuisland, zullen de expatkinderen verbinding met het thuisland behouden (Hervey, 2009). Daarbij helpt het goed beheersen van de Nederlandse taal dat de expatkinderen zich eerder identificeren met het thuisland. De Nederlandse taal actief bijhouden in het gastland helpt bij het (re-)integreren, ook op school. Tot slot is het belangrijk om meer aandacht te besteden aan re-entry programma's (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek &

McDaniel Sumpter , 2014). Op deze manier kunnen expatkinderen praten over hun ervaringen en andere expatkinderen ontmoeten. Ook het contact met andere expatkinderen wordt hiermee in werking gezet, wat volgens de theorie positief is voor de kinderen (Bredeman, 2015; Collier, 2008; Hervey, 2009). Het volgen van een re-entry programma kan dus een groot deel van de problemen oplossen.

Concluderend kan gezegd worden dat het onderhouden van contact met het thuisland en de Nederlandse taal in het gastland de expatkinderen zal helpen wanneer zij terugkomen in het thuisland. In het thuisland kan tot slot het participeren in een re-entry programma niet alleen helpen om culturele waarden te begrijpen. Ook het niveau van stress, depressie en angst kan verminderd worden (Davis et al., 2013). Dit kan zorgen voor een verbetering in het psychologisch welzijn, voor nu en in de toekomst.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	7
2. THEORETISCH KADER	9
2.1 Expats	9
Expatriate	9
Het expatriate gezin	11
2.1.2 Expat kinderen	11
Voordelen en uitdagingen voor expatkinderen	12
2.2 Repatriëren	15
Repatriant	15
Het aanpassingsproces	16
De mental map	16
2.2.1 Repatriëringproces bij kinderen	17
Moeilijkheden voor expatkinderen bij repatriëren	18
2.2.2 Interventies bij repatriëren	18
In contact met het thuisland	19
Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen	19
Invloed van ouders	19
Re-entry programma's	20
Tijd in gast- en thuisland	20
2.3 Context & Relevantie	21
3. CASUS	22
4. ONDERZOEKSVRAGEN	23
5. DATA & METHODE	24
5.1 Data	24
5.1.1 Shell	24
Huidige beleid binnen Shell Nederland	24
5.2 Methode	26
5.2.2 Structuur interview	28
5.2.3 Interview met pubers	30
5.3 Inhoudsanalyse	31
5.4 Betrouwbaarheid & validiteit	33
6. RESULTATEN	34
6.1 Perspectief	34
1. School	34
2. Tijd in gast- en thuisland	36
3. In contact met het thuisland	37

4. Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen	39
5. Invloed van ouders	41
6. Re-entry programma's	43
7. Tips voor andere expatkinderen	46
8. Taal	49
9. Mental map	50
6.2 Perspectief ouders	52
1. School	52
2. Tijd in gast- en thuisland	54
3. In contact met het thuisland	54
4. Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen	56
5. Invloed van ouders	58
6. Re-entry programma's	59
7. Tips voor andere expatkinderen	61
8. Taal	63
9. Mental map	63
6.3 Verband expatkinderen en ouders	65
7. CONCLUSIE	67
8. DISCUSSIE	70
LITERATUURLIJST	72
BIJLAGEN	75

1. Inleiding

Dankzij globalisering wordt het steeds gebruikelijker om internationaal zaken te doen. Organisaties kijken over de grenzen van hun thuismarkt heen en zetten vestigingen in het buitenland op. Met de groei van internationale organisaties zijn verschillende vormen van arbeidsmobiliteit ontstaan. Een vorm is het expatriëren van werknemers voor een lange periode (3 tot 5 jaar). In toenemende mate worden werknemers, zogenaamde expats, naar het buitenland gestuurd voor internationale opdrachten (Bredeman, 2015; Selmer & Suutari, 2011). Zelfs tijdens de recessie is het aantal uitgezonden werknemers niet gedaald. Sterker nog, uit de jaarlijkse Surveys of Multinational Employers van Mercer (2014) blijkt dat wegens het herstel van de economie het aantal uitzendingen de komende twee jaar zal toenemen. Dit geldt voornamelijk voor uitzendingen van een kortere periode (NRCQ, 2015). Voorbeelden van korte uitzendingen zijn business trips of een uitzending van drie maanden. De duur en het doel van de uitzending leidt tot een ander verloop van de uitzending en een ander proces van thuiskomen, ook wel repatriëren genoemd (Evans et al. (2002). Het terugkomen naar het thuisland heeft volgens Segaud & Malinowski (2002) veel impact. Vooral wanneer de uitzending een aantal jaar heeft geduurd, kan er sprake zijn van een omgekeerde cultuurschok (Mathews, 1990, Szkudlarek, 2010). Het blijkt dat de aanpassing in het thuisland net zo moeilijk wordt ervaren als de uitzending naar het gastland (Chew, 2004). Dit geldt niet alleen voor de expat. Ook het gezin doorloopt een proces bij de uitzending en het terugkomen. De gemiddelde kosten bij het repatriëringproces van een manager en zijn of haar gezin schommelen tussen de \$55.000 en \$150.000, afhankelijk van de aard van de functie en het land waar de buitenlandse opdracht plaatsvindt (Copeland & Griggs, 1985). Wereldwijd zijn tussen de 60-70% van de expats getrouwd en nemen zij hun partner en kinderen mee op uitzending (Brookfield, 2012). Het welzijn van de expatpartner en de expatkinderen spelen een grote rol in het slagen van een uitzending.

Een voorbeeld van een organisatie waar onderzoek over expats en het expatgezin als waardevol wordt gezien, is oliemaatschappij Royal Dutch Shell, beter bekend als Shell. Een aantal studenten besloten daarom het repatriëringproces van expatpartners van Shell-medewerkers te bekijken door middel van een kwalitatief onderzoek. Voormalig expatkind Janneke Burks (2014) begon met acht biografische interviews met Nederlandse expatpartners van Shell-medewerkers. Leila de Kroon en Kelly Hezemans hebben deze data nader geanalyseerd (De Kroon, 2014; Hezemans, 2014). Dit onderzoek maakt onderdeel uit van een serie scripties over expats binnen de master Interculturele Communicatie. In dit onderzoek zal de focus niet liggen op de expats of de expatpartners, maar op de expatkinderen. Er is namelijk relatief weinig onderzoek gedaan naar het repatriëringproces van expatkinderen, terwijl expatkinderen een hoog niveau van stress

ervaren tijdens het terugkeren naar het thuisland. Dit kan leiden tot depressie, angst of moeilijkheden met het acclimatiseren in het thuisland (Adler, 1981; Tetzl & Mortenson, 1984). Volgens Bredeman (2015) heeft het verhuizen tussen culturen effect op de emotionele zekerheid en het zelfvertrouwen van kinderen. Met andere woorden: het is van belang dat meer onderzoek gedaan wordt naar het welzijn van expatkinderen en hoe ouders en organisaties hier op in kunnen inspelen. Shell Outpost in Den Haag heeft daarom enkele Shell-expats gevraagd te participeren aan dit onderzoek. Na toezegging is vervolgens toegang gegeven tot de emailadressen van de desbetreffende Shell-expats die reeds zijn gerepatrieerd. Via deze weg is contact gemaakt met de expatkinderen van Shell-medewerkers, om te onderzoeken hoe zij hun (terug)komst in Nederland hebben ervaren.

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt dieper ingegaan op de termen expats, het expatgezin en de expatkinderen. De voordelen die expatkinderen hebben, maar ook de uitdagingen waar zij mee kampen komen hieronder aan bod. Daarbij wordt meer inzicht gegeven in het proces van repatriëren en interventies voor dit proces.

2.1 Expats

Expatriate

Etymologisch stamt de term expatriate, afgekort expat, af van de Latijnse woorden ex (buiten) en patria (vaderland). Daarmee duidt het iedereen aan die niet in zijn geboorteland verblijft. In de regel worden expats omschreven als hoogopgeleide werknemers die voor een bepaalde tijd voor een organisatie, overheid of instelling in het buitenland werken (Harvey, 2007). Laagopgeleide arbeidsmigranten die voor een tijdelijke periode verhuizen naar het buitenland vallen niet onder de definitie 'expat', aangezien zij vaak vertrekken uit het vaderland door een gebrek aan werk en het elders zoeken. Expats worden daarentegen uitgezonden om hun expertise te delen.

Als expats in het gastland verblijven, blijkt dat verschillen in cultuur en taal tussen de bevolking en expats kan leiden tot een 'expatencave'. Dit kan ertoe leiden dat de integratie in het gastland gering is, aangezien de expats aansluiten bij mede-expats (Beaverstock, 2002). De verschillen in cultuur maken het volgens Beaverstock (2002) lastig voor expats om zich aan te sluiten bij de nieuwe samenleving, waardoor zij zich in het expatnetwerk voegen. Dit netwerk biedt namelijk ook praktische hulp zoals kennis op het gebied van werk, wonen en regelingen. Harvey (2007) benoemt meerdere factoren die invloed hebben op de clustering van expats. Expats zullen meer de neiging hebben om zich samen te voegen als het een relatief grote homogene groep is, een jaarlijkse toestroom kent en een korte tijd in het gastland verblijft (Harvey, 2007). Wanneer expats elkaar nodig hebben om succesvol te zijn in hun werk, zullen expats geneigd zijn om te clusteren, aldus Harvey (2007). In Harvey's onderzoek uit 2007 komt daarentegen naar voren dat Britse en Indiase expats in Boston weinig tot niet clusteren in het expatnetwerk. Dit zou komen door de relatief lange tijd en door hun werkomgeving met veel Amerikaanse collega's. Voor het werk en de carrière is het dan juist gunstig om contact te maken met collega's uit het gastland. Op het moment dat expats teruggaan naar hun thuisland, wordt de term 'repat' gebruikt. Hierover meer in hoofdstuk 2.2 Repatriëren.

Doel van een uitzending

Zoals gezegd is het vanwege globalisering en internationalisering steeds gebruikelijker om professionals naar een vestiging over de grenzen te sturen. Het doel van een uitzending is dat expats de juiste kennis en vaardigheden bezitten om de vestiging in het buitenland succesvol te

maken (Findlay et al., 1996). Hierbij staan de kennis van het bedrijf en de bedrijfscultuur hoog aangeschreven. Het overdragen van kennis staat centraal wanneer de organisatie controle wil uitoefenen op de vestiging in het buitenland (Evans et al., 2002). Evans et al., (2002) maken onderscheid tussen het doel van de uitzending en de duur van de uitzending. Zij onderscheiden vier typen uitzendingen:

- Knowledge Transfer, wordt gezien als de ‘traditionele’ vorm van uitzenden, waarbij het overdragen van kennis centraal staat. Dit type wordt gebruikt als er geen lokale werknemers zijn die deze rol kunnen vervullen.
- Problem Solving, valt in dezelfde categorie als ‘Knowledge Transfer’, maar voor een korte duur. De uitzending heeft één doel en de duur wordt bepaald door aan een bepaalde opdracht te voldoen.
- Competence Development, is een uitzending waarbij het opdoen van kennis centraal staat. Een lange uitzending in deze categorie is gericht op het ontwikkelen van vaardigheden in een internationale context.
- Career Enhancement, valt in dezelfde categorie als ‘Competence Development’, maar voor een korte duur.

Internationaal werken wordt tegenwoordig steeds meer gezien als een vereiste (Evans et al., 2002). De doelstellingen zijn daarmee ook veranderd. Vroeger was het voornamelijk om kennis over te dragen, tegenwoordig is het belangrijk om ook kennis te halen (NRCQ, 2015). Het doel van de uitzending kan dus gezien worden als een vorm van kennisoverdracht, waarbij de opgedane kennis na de uitzending ook gebruikt moet worden. Het grotere doel van het uitzenden van werknemers is het ontwikkelen van een transnationale arbeidsmarkt. Door het werken in het buitenland wordt een groot internationaal netwerk van hoogopgeleide professionals opgebouwd (Beaverstock & Boardwell, 2000). Hoewel het grotere doel gelijk is, verschillen de doelen van individuele uitzendingen. Een missionaris heeft een ander doel dan een militair of een corporate medewerker. Missionarissen hebben bijvoorbeeld als doel zich te mengen in de andere cultuur, teneinde deze religieus te beïnvloeden (Bredeman, 2015). Als het doel van een uitzending slechts te maken heeft met het overbrengen van kennis of religie, dan kan de terugkomst als minder van belang ervaren worden. De context van verschillende uitzendingen heeft niet alleen invloed op het doel, maar ook op de voorbereiding en het repatriëringsproces (Bredeman, 2015). Daarmee heeft het ook invloed op de expatpartner en de expatkinderen. Kinderen van missionarissen begeven zich als voorbeeld in een ander expatnetwerk en op religieuze scholen (Bredeman, 2010). De reden om dit proces aan te gaan zal per gezin verschillen. Daarbij zal het bereiken van de gestelde doelen sterk afhangen van het levensgeluk van de partner en het gezin. Hun welbevinden speelt vaak een net zo grote rol als het levensgeluk van de expat zelf (Rost-Roth,

2007). Volgens Rost-Roth (2007) worden uitzendingen vaak vroegtijdig gestopt wanneer de partner of de kinderen zich niet kunnen aanpassen in het gastland.

Het expatriate gezin

Het proces van expatriëren heeft effect op het hele gezin. In de werksituatie kan de expat geconfronteerd worden met nieuwe verwachtingen ten aanzien van het werk, collega's, relaties, andere werkwijzen, procedures of een nieuwe baas. Gevoelens van stress kunnen zorgen voor spanningen in het gezin (Riemer, 2000). Stress komt volgens Riemer (2000) vaak voort uit gevoelens van heimwee en door nieuwe verplichtingen. Voor de expat betekent het aannemen van de opdracht ook het aannemen van verantwoordelijkheid, uitdagingen en prestatiedruk. Niet alleen de expat wordt geconfronteerd met verantwoordelijkheid, ook de partner kan spanningen ervaren. Het (initiële) gebrek aan een netwerk in het gastland resulteert soms in eenzaamheid en frustratie. Als de partner niet werkt in het gastland en geen affiliatie met een organisatie heeft, kan dit zelfs leiden tot een verminderd zelfbeeld en depressie (Burgess, Locke & Thomes, 1971). De carrière van de partner speelt een belangrijke rol in het overwegen van een uitzending. De partner moet immers zijn of haar baan opgeven zonder garantie op een andere baan (Ferber & O'Farrell, 1991). De bezorgdheid over de kinderen is daarbij een veelgenoemde overweging. Ook de kinderen worden namelijk geacht zich zo snel mogelijk aan te passen aan de nieuwe cultuur en een andere leefomgeving. Zij moeten naar een nieuwe school, een vreemde taal leren en nieuwe vrienden maken. Dit maakt het, zoals gezegd, makkelijk om vertrouwde netwerken op te zoeken en kinderen te plaatsen op internationale scholen met andere expatkinderen. Het kind uit zijn vertrouwde omgeving halen wordt volgens Ferber en O'Farrell (1991) gezien als een pijnlijke zaak. Binnen dit onderzoek wordt gekeken hoe de expatkinderen hier tegenaan kijken. In de volgende paragraaf wordt meer informatie verstrekt over de voor- en nadelen van expatkinderen.

2.1.2 Expat kinderen

Aan expatkinderen wordt ook gerefereerd als Third Culture Kids (Pollock & Van Reken, 1999). Twee sociale wetenschappers, Ruth Hill Useem en John Useem, hebben de term 'third culture' in 1950 in India bedacht (Pollock & Van Reken, 1999 p. 14). De Useems gingen in de jaren 50 naar India om Amerikanen te analyseren die voor hun werk naar India waren gegaan (Useem & Downie, 1976). In India ontmoette de Useems ook expats van andere landen en ontdekten al snel dat het expatnetwerk gezien kon worden als een subcultuur. Zij realiseerden zich dat de expats een cultuur hadden gevormd die verschilde van hun thuislandcultuur en van hun gastlandcultuur. Het was een cultuur die de expats deelden in de gegeven setting. Om de expatwereld te definiëren noemden de Useems de thuiscultuur van de ouders de 'first culture'. De gastcultuur waar het gezin verbleef (in dit geval India) noemden de Useems de 'second culture'. De gedeelde lifestyle van de expatgemeenschap noemden zij de 'third culture'. Naarmate de tijd verstreek bleef Dr. John Useem zich focussen op hoe expats omgingen met de lokale

cultuur, terwijl Ruth Hill Useem gefascineerd raakte door hoe kinderen opgroeiden in die derde cultuur. Zij noemden de kinderen Third Culture Kids (TCKs). Hoewel Ruth Useem de kinderen definieerde als *“Children who accompany their parents into another society,”* (Pollock & Van Reken, 1999 p. 15) had zij louter TCKs bestudeerd van ouders met een internationale carrière. De term TCKs wordt tegenwoordig ook gebruikt wanneer verwezen wordt naar migrantenkinderen of kinderen met biculturele ouders. Om verwarring te voorkomen wordt in dit onderzoek enkel gesproken over expatkinderen.

Voordelen en uitdagingen voor expatkinderen

Expatkinderen groeien op met meerdere culturen, wat unieke ervaringen en uitdagingen met zich meebrengt. De grote mobiliteit die expatkinderen vaak bezitten is bijvoorbeeld een voordeel dat resulteert in speciale relaties wereldwijd. Tegelijkertijd creëert het ook verdriet door het chronisch verliezen van deze relaties (Pollock & Van Reken, 1999). Pollock & Van Reken (1999) bespreken in hun boek *‘Third Culture Kids: growing up among worlds’* een aantal van de meest algemene voordelen en de gekoppelde uitdagingen van expatkinderen. Zij gebruiken bewust het woord uitdaging in plaats van ‘nadeel’, aangezien zij een uitdaging zien als *“something people have the choice to face, deal with, and grow from”* (Pollock & Van Reken, 1999 p. 88). Tijdens het onderzoeken van het perspectief van de expatkinderen is het mogelijk dat enkele voordelen en uitdagingen zichtbaar naar voren komen. Onderstaand zijn een aantal algemene voordelen en uitdagingen opgesomd.

Breed wereldbeeld versus verwarde loyaliteit

Een duidelijk voordeel van expatkinderen is dat zij, terwijl zij opgroeien in meerdere landen en culturen, niet alleen de cultuur ervaren maar ook verschillende perspectieven meekrijgen. Expatkinderen zijn zich er daardoor van bewust dat op verschillende manieren gekeken kan worden naar hetzelfde fenomeen. Hier komt wel bij kijken dat kinderen een verward gevoel krijgen bij complexe zaken als politiek, vaderlandsliefde en waarden (Davis et al., 2013). Moeten zij de regels volgen van hun thuisland wanneer deze de regels van hun gastland tegenspreken? Of moeten zij hun gastland ondersteunen, terwijl dat het tegenovergestelde is van de manier in hun thuisland? Door deze verwarde loyaliteit worden expatkinderen vaak als onpatriottisch en arrogant gezien, aldus Pollock & Van Reken (1999).

Driedimensionale kijk op de wereld versus pijnlijke kijk op de werkelijkheid

Expatkinderen leren niet alleen over culturele verschillen, zij ervaren de wereld op een tastbare manier die geen kind kan krijgen door het lezen van boeken of kijken van films. Expatkinderen hebben op veel plekken gewoond, hebben veel geuren geroken, veel geluiden gehoord en in unieke situaties gezeten. Wanneer zij een verhaal lezen of zien, zien zij dat vaak op een andere manier dan kinderen zonder ‘third culture’. De kanttekening bij deze 3D-bril is echter dat als de kinderen bijvoorbeeld het nieuws zien, zij zich realiseren dat het gaat om echte mensen en niet

slechts om een paar gezichten op een tv-scherm. Volgens Pollock & Van Reken (1999) hebben veel expatkinderen oorlog of evacuatie gezien in hun thuis- of gastland, terwijl anderen om hen heen hier geen weet van hebben.

Culturele verrijking versus onwetendheid van de thuiscultuur

Door voor een langere periode te wonen in een ander land, leren kinderen bepaalde aspecten te waarderen uit een bepaalde cultuur. De waardevolle les die zij hieruit krijgen, is dat zij ook de achterliggende gedachten leren. Daardoor kunnen zij culturele verschillen beter plaatsen en begrijpen. Hoewel expatkinderen veel fascinerende dingen weten over verschillende culturen, beschikken zij soms over weinig kennis van de thuiscultuur. De lokale, landelijke of familiegeschiedenis worden helaas vaak genegeerd. Een groot voordeel dat expatkinderen vandaag de dag hebben in vergelijking met vorige generaties is de aanwezigheid van het internet (Pollock & Van Reken, 1999). Aangezien deze bron uit 1999 stamt, lijkt het waarschijnlijk dat expatkinderen anno 2015 hierdoor meer up-to-date zijn dan vroeger. Social media als Skype, Facebook, blogging, YouTube, Twitter, Snapchat etc. zijn sinds die tijd namelijk hard gegroeid. De social media kunnen echter niet alles ondervangen. Humor is hier een voorbeeld van. Grappen worden vaak gebaseerd op een actuele gebeurtenis of op woorden met meerdere betekenissen specifiek voor een bepaalde cultuur of taal. Het niet mee kunnen lachen om bepaalde grappen kan afstand creëren (Pollock & Van Reken, 1999).

Aanpassingsvermogen versus gebrek aan culturele balans

Expatkinderen ontwikkelen aanpassingsvermogen om te 'overleven' in de verschillende culturen. Zij zijn vaak in staat om in een korte tijd de nieuwe cultuur te observeren en zich aan te passen om geaccepteerd te worden. Na enige tijd kunnen zij spreken en zich kleden als alle andere groepsleden. Het aanpassingsvermogen wordt in eerste instantie gebruikt om geaccepteerd te worden; Pollock & Van Reken (1991, p. 100) noemen het een "*survival tool*". Daarbij is deze survival tool ook praktisch gezien voordelig. Expatkinderen leren flexibel om te gaan met verschillende situaties en kunnen vaak beter omgaan met tegenslagen en onverwachtse gebeurtenissen. Ook dit voordeel brengt een uitdaging met zich mee. Expatkinderen zijn in staat om zich aan te passen, maar zullen moeite ervaren om echt bij de groep te horen. Terwijl zij eruit zien alsof zij "*one of the crowd*" (Pollock & Van Reken, 1999 p. 101) zijn, voelen de expatkinderen zich van binnen vaak nog een observeerder. Er zijn echter ook expatkinderen die zich bewust zullen distantiëren, aangezien zij voelen dat het expatleven hun ware identiteit is.

Minder vooroordelen versus meer vooroordelen

De mogelijkheid om mensen te leren kennen met verschillende achtergronden in verschillende contexten is een ander gewin voor de expatkinderen. Zij zijn onderdeel geweest van verschillende

groepen met totaal verschillende mensen en geloven dat ieder mens ongeacht zijn of haar achtergrond gelijk is. Volgens Pollock & Van Reken (1999) verbaast het anderen in hun omgeving dat expatkinderen vaak ieder mens als een individu zien, terwijl expatkinderen soms niet kunnen begrijpen waarom dit niet 'normaal' is voor iedereen. Daarentegen kan het expatleven ook veroorzaken dat expatkinderen meer vooroordelen krijgen. Door de speciale positie van de ouders komen kinderen minder in contact met de lokale populatie, buiten de bedienden in huis of chauffeurs om, die hen naar school brengen. In zulke situaties kunnen kinderen het gevoel krijgen dat zij superieur zijn en veel aanspraak op een aparte behandeling maken.

Besluitvaardigheid: leven in het nu versus het gevoel van geen keuze hebben

Door de levensstijl van expatkinderen kunnen zij de urgentie voelen om in het 'nu' te leven. Zij kunnen snel beslissingen nemen onder het mom "*Better try it while you can*" (Pollock & Van Reken, 1999 p. 106). Hoewel deze impulsiviteit niet altijd goed uitwerkt, krijgen zij veel dingen voor elkaar terwijl anderen nog aan het beslissen zijn. Om dezelfde reden zijn er ook expatkinderen die het tegenovergestelde voelen. Waarom plannen maken als je toch in de nabije toekomst weggaat? Dit kan leiden tot een gevoel van onmacht over het maken van keuzes. Zeker als het gaat om keuzes die op lange termijn spelen of voor een langere periode gelden, vinden sommige expatkinderen het lastig om een keuze te maken.

Taal: linguïstische vaardigheden

Het verwerven van meer dan één taal is volgens Pollock & Van Reken (1999) potentieel het meest waardevolle dat expatkinderen meekrijgen. Kinderen die twee of meer talen leren en deze dagelijks gebruiken, hebben meer voordelen dan slechts het kunnen communiceren met meerdere groepen. De effecten van twee- of meertaligheid is een onderwerp dat vaak terugkomt in de wetenschap. In de literatuur worden zowel positieve als negatieve consequenties van twee- of meertaligheid besproken. Een positief gevolg van het leren van meerdere talen op een jonge leeftijd, is dat het helpt bij het leren van een andere taal op latere leeftijd (Pollock & Van Reken, 1999). Daarnaast heeft het volgens Pollock & Van Reken (1999) op latere leeftijd ook praktische voordelen in bepaalde vakgebieden. Veelgenoemde negatieve gevolgen zijn '*code mixing*', '*code switching*' en '*leenwoorden*' (Baker, 2006). Code mixing en code switching lijken veel op elkaar. Zowel bij mixing als switching wordt gebruik gemaakt van twee of meer talen (Baker, 2006). Bij code mixing wordt een combinatie van talen gebruikt binnen een discoursunit, zoals een woord of een zin. Code switching is het afwisselen van talen binnen één conversatie. Leenwoorden zijn woorden die gebruikt kunnen worden zonder vertaling, zoals design, magazine of sale. Deze drie taalfenomenen hebben de negatieve connotatie dat twee- of meertaligen een taalachterstand vertonen (Baker, 2006). In eerste instantie lijkt dit te kloppen, maar volgens Baker (2006) worden

code mixing, code switching en leenwoorden juist bewust ingezet als middel om een boodschap over te brengen en wederzijds begrip te creëren. Iets wat eentaligen niet kunnen, door hun beperking van het spreken van één taal. Hoewel het volgens Pollock & Van Reken (1999) positief is dat expatkinderen meerdere talen spreken, is het volgens hen belangrijk om bewust te zijn van de valkuilen die daarmee gepaard gaan. Het nadeel van het leren van meerdere talen op een vroege leeftijd is, dat sommige expatkinderen nooit vloeiend leren spreken in de taal van het thuisland. Dit kan voor moeilijkheden zorgen tijdens het terugkomen naar thuisland.

Kortom, dit hoofdstuk laat zien dat het belangrijk is om te (h)erkennen dat expatkinderen veel voordelen hebben, die gepaard kunnen gaan aan enkele uitdagingen. Ondanks dat zij een unieke voorsprong hebben op kinderen die hun ervaringen niet delen, is het belangrijk dat het proces van 'thuiskomen' niet onderschat wordt. Szkudlarek deelt bijvoorbeeld in een artikel uit 2010 haar zorgen over de beperkte aandacht voor de laatste fase, het repatriëren. Ondanks de groei in artikelen over de moeilijkheden van repatriëren, is het begrip over dit fenomeen weinig veranderd sinds 1984 (Szkudlarek, 2010). Szkudlarek heeft in haar artikel daarom meer dan 150 artikelen, hoofdstukken, congressen en andere publicaties beoordeeld om bestaande kennis te systematiseren. De literatuurstudie van Szkudlarek (2010) heeft als doel een uitgebreid overzicht over het fenomeen repatriëren te bieden. Hierover meer in de volgende paragraaf.

2.2 Repatriëren

Repatriant

De term repatriant, afgekort repat, staat voor iemand die na een uitzending terugkeert naar zijn of haar thuisland. Repats kunnen na terugkomst opnieuw uitgezonden worden naar een gastland. Naast het aanpassen in het gastland, ervaren repats dat zij bij de terugkeer naar het thuisland zich ook moet aanpassen (Adler, 1981). Hoewel deze bron uit 1981 stamt, blijkt uit meerdere bronnen dat expats nog steeds ervaren dat zij na enige tijd in het buitenland zich wederom moeten aanpassen als zij repatriëren (Thomas & Schroll-Machl, 2010; Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Niet alleen in het thuisland, maar ook op hun werk voelen repats zich vaak 'vergeten' (Thomas & Schroll-Machl, 2010). Repats krijgen het gevoel dat er geen interesse in hun uitzending wordt getoond, zij hun opgedane kennis niet kunnen toepassen of dat hun functie niet meer past door organisatorische veranderingen. Veel bedrijven onderschatten de grote gevolgen van het repatriëren bij expats. Er wordt vanuit gegaan dat het terugkeren vaak zonder problemen verloopt, aangezien de expatgezinnen het thuisland kennen (Punnett, 1997; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). In het onderzoek van Burks (2014) komt naar voren dat ook expatpartners van Shell-medewerkers zich niet zonder problemen aanpassen in het thuisland. Haar onderzoek liet zien dat veel factoren, zowel persoonlijke, sociale als postingerelateerde

factoren, van invloed zijn op het repatriëringsproces. In de volgende paragraaf wordt gekeken hoe het proces van aanpassen in het thuisland verloopt.

Het aanpassingsproces

Het proces van het aanpassen is een onderwerp dat vaak onderzocht is. Er zijn een aantal theorieën gevormd omtrent het repatriëringsproces. Een welbekende theorie is de W-curve van Gullahorn & Gullahorn uit 1963. Deze theorie is een aanvulling op de U-curve van Oberg uit 1960. De U-curve bestaat uit vier fasen die doorlopen worden tijdens het verblijf in het gastland. De eerste fase is de honeymoonstate, waarbij de nieuwe omgeving enthousiasmeert. De tweede fase wordt de cultuurschok genoemd. In deze fase loopt de expat tegen obstakels in het dagelijks leven aan. Volgens Spencer-Oatey & Franklin (2009) kan een cultuurschok resulteren in psychologische gevolgen als angst, depressie, frustratie, boosheid en zelfmedelijden. De derde fase is de acculturatie, waar de expat leert omgaan met de veranderingen in de omgeving van het gastland. Tot slot de vierde fase - de stabiele toestand. Wanneer fase 3 goed is afgerond, is de expat zo goed als mogelijk aangepast aan de nieuwe omgeving (Oberg, 1960). De W-curve is een aanvulling op de U-curve. De re-entry (de terugkomst in het thuisland) kan namelijk ook in fasen worden opgedeeld, net als bij de entry in een gastland (Gullahorn & Gullahorn, 1963). Maybarduk (2008) stelt dat de theorie van de W-curve niet nauwkeurig genoeg is. Uit onderzoek blijkt dat het individu namelijk niet bezig is met de veranderingen in het thuisland (Maybarduk, 2008). Daarnaast ondergaat het individu zelf ook veranderingen. Het verschil tussen de cultuurschok en de omgekeerde cultuurschok (de schok die men krijgt bij terugkomst) is niet hetzelfde. Dit komt doordat het individu niet verwacht had dat bij terugkeer naar het thuisland, hij of zij zich als een vreemde zou voelen. Dit verwacht de expat wel bij het vertrek naar een gastland (Maybarduk, 2008). Het vormen van realistische verwachtingen door middel van communicatie blijkt een belangrijke factor tijdens het repatriëren. Lotte Edelkoort heeft daarom in 2011 tijdens de master Interculturele Communicatie gekeken naar de rol van communicatie in het proces van repatriëren. Uit het onderzoek van Edelkoort (2011) blijkt dat de rol van communicatie verschilt per type uitzending. Het type uitzending (besproken in 2.1) bepaalt immers de duur en het verloop van de uitzending en heeft invloed op het proces van repatriëren (Evans et al., 2002). Wanneer het repatriëren vanuit de mentale verandering beschouwd wordt, blijkt dit proces gelijk (Edelkoort, 2011). De mentale verandering, ook wel de 'mental map' genoemd, wordt hieronder nader besproken (Stroh et al., 2005).

De mental map

Stroh et al. introduceert het concept 'mental map' in 2005. Voor het vertrek heeft de expat een mental map van het thuisland, de cultuur, de omgeving en personen als collega's en familie. Op basis van deze mental map bepaalt de expat zijn gedrag in het thuisland. In deze mental map vinden tijdens de uitzending veranderingen plaats. Dit kan zorgen voor een problematische

terugkeer, aangezien de mental map van het thuisland niet meer accuraat is. Hierdoor kan de expat zich 'ongepast' gedragen volgens de regels van het thuisland. Daarnaast ontwikkelt de expat routines om in het gastland effectief te werken en communiceren. Hierdoor verandert niet alleen de mental map, maar ook de expat zelf. Het onderzoek van Stroh et al. (2005) laat zien dat communicatie een belangrijke rol speelt bij het up-to-date houden van de mental map. Een studente van de master Interculturele Communicatie, Leila de Kroon, heeft in 2014 gekeken naar hoe de mental map het repatriëringsproces beïnvloedt en welke rol communicatie hierin speelt. Uit haar resultaten komt naar voren dat expatpartners doorgaans niet genoeg informatie ontvangen om realistische verwachtingen van hun thuisland te vormen (De Kroon, 2014). Hoewel meerdere factoren een rol spelen, zoals de beschikbaarheid en de keuze om informatie tot zich te nemen, speelt de vraag of het wel mogelijk is om de mental map geheel te beïnvloeden. Gesteld kan worden dat er in ieder geval een verband is tussen het verwachtingspatroon en het proces van repatriëren (Szkudlarek, 2010; Maybarduk, 2008). Szkudlarek (2010) laat zien dat meerdere onderzoeken aantonen dat verwachtingen die botsen met de werkelijkheid leiden tot moeilijkheden tijdens het repatriëren. Ook Maybarduk (2008) noemt verwachtingen een oorzaak voor moeilijkheden bij het terugkeren naar het thuisland. Samenvattend blijkt dat veel expats verwachten dat het terugkeren naar thuisland een makkelijke opgave is, aangezien zij daar vandaan komen en de taal spreken. Dit strookt echter niet met de werkelijkheid. Ondanks dat deze theorieën niet specifiek gericht zijn op kinderen, lijkt het aannemelijk dat ook bij kinderen de mental map een rol speelt bij het repatriëren. In de paragraaf hieronder wordt het proces van repatriëren verder toegelicht met het oog op de expatkinderen.

2.2.1 Repatriëringsproces bij kinderen

Het ervaren van meerdere verhuizingen tussen culturen kan volgens Gilbert (2008) leiden tot instabiliteit van de culturele identiteit van expatkinderen, omdat zij grote levensveranderingen ervaren. Expatkinderen ervaren meerdere verliezen op het moment dat ze terugkeren naar hun thuisland. Het verlies van school, relaties of huisdieren, maar ook van het land en de cultuur zelf (Gilbert, 2008; Davis et al., 2013). Volgens Tetzl & Mortenson (1984) kunnen expatkinderen ook het verlies van zekerheid, samenhang en status missen. Het thuisland is waar de expatfamilie vandaan komt, maar het gastland kan soms meer voelen als een 'thuis' voor de kinderen (Collier, 2008). Huff (2001) ondervond dat leeftijd hier een grote rol bij speelt. Volgens Huff (2001) zijn jonge expatkinderen namelijk beter in staat zijn om te re-integreren in de thuiscultuur. In een studie over de verhuisperiode naar het thuisland werd gevonden dat expatkinderen ouder dan 15 meer stress hebben en meer het gevoel van verlies ervaren (Huff, 2001). Wrobbel & Plueddemann (1990) zeggen daarentegen dat oudere expatkinderen de overgang juist beter maken, aangezien zij verder ontwikkeld zijn en beter kunnen omgaan met stress. Gezegd kan worden dat de beweringen over het effect van leeftijd op het repatriëringsproces verschillen. Wel is bekend dat het einde van de puberteit een belangrijke

periode is, ook voor expatkinderen (Firmin, Warner & Lowe, 2006). Dit is namelijk de periode dat zij hun identiteit vormen. Dit proces wordt echter moeilijker gemaakt door het verhuizen tussen culturen. Voor een succesvolle aanpassing is het volgens Tetzl & Mortenson (1984) daarom van belang dat extra aandacht gegeven wordt in de verhuisperiode. Wrobbel en Plueddemann (1990) stellen dat expatkinderen in hun adolescentie nog last kunnen hebben van problemen als stress, verdriet en verlies als deze tijdens het repatriëren niet opgelost worden.

Moelijkheden voor expatkinderen bij repatriëren

Op het moment dat de verschillen in cultuur zichtbaar worden, kunnen expatkinderen zich beschaamd voelen. Sommige zaken die in het gastland geaccepteerd werden, worden dat in het thuisland misschien niet. Het individu kan zich daarom realiseren dat het thuisland niet zijn of haar thuis is (Collier, 2008). Doordat het individu de gesproken taal spreekt, verwacht hij of zij te passen binnen de populatie en zich vertrouwd te voelen. Als dat niet het geval is, kan dit als problematisch worden ervaren (Adler, 1981). Huff (2001) stelt dat individuen die zichzelf identificeren met de thuiscultuur beter in staat zijn om met de overgang om te gaan in vergelijking met individuen die zich identificeren met hun gastcultuur. Daarnaast kunnen expatkinderen de verwachting hebben dat de kinderen in het thuisland dezelfde perceptie hebben, aangezien zij uit hetzelfde land komen (Huff, 2001). De verschillen in verwachtingen spelen een rol bij het verbinden met het thuisland. Huff (2001) stelt daarbij dat de onafhankelijkheid die expatkinderen zich hebben aangeleerd in de gastlanden kan resulteren in een onvermogen om zich te verbinden met leeftijdgenoten. De culturele waarden kunnen ook effect hebben op hoe expatkinderen kijken naar leeftijdgenoten van hun thuisland.

Expatkinderen kunnen daardoor ook het verlangen om vriendschappen aan te gaan verliezen, wat het gevoel van eenzaamheid zal vergroten (Adler, 1981; Huff, 2001).

2.2.2 Interventies bij repatriëren

Angela Bredeman heeft in de lente van 2015 onderzoek gedaan naar het repatriëringsproces van TCK's. Voor haar onderzoek in de Verenigde Staten van Amerika keek Bredeman (2015) niet naar expatkinderen, maar naar kinderen van missionarissen. Hoewel het doel van de uitzending verschilt, komt het wel overeen dat het gaat om Third Culture Kids die na een tijd teruggaan naar hun thuisland. Bredeman (2015) vond in de literatuur dat het repatriëringsproces geholpen kan worden door tijdens de uitzending contact te houden met het thuisland, maar ook door relaties met andere expatkinderen aan te gaan. De invloed van ouders speelt volgens Bredeman (2015) ook een rol, net als de duur in het gast- en thuisland. Tot slot geeft Bredeman (2015) aan dat participeren in een re-entry programma kan helpen bij het repatriëren. Deze vijf onderwerpen noemt Bredeman (2015) interventies. Uit de resultaten van haar onderzoek kwam -zoals Bredeman had verwacht- dat de gegeven interventies invloed hadden op het aanpassingsproces in het thuisland. Hieronder volgt de indeling van de interventies.

In contact met het thuisland

Adler's onderzoek (1981) liet zien dat het repatriëren minder stressvol werd ervaren wanneer de expats op de hoogte worden gehouden van de veranderingen binnen de organisatie terwijl zij weg zijn. Hoewel dit geldt voor volwassen expats, blijkt uit het onderzoek van Hervey uit 2009 dat expatkinderen die contact houden met een leeftijdgenoot van hun thuisland het thuiskomen ook positiever ervaren. Het onderzoek (Hervey, 2009) suggereert dat het in contact blijven met leeftijdgenoten hen helpt om de laatste trends in hun thuisland bij te houden. Daarbij zouden de expatkinderen leren hoe zij relaties kunnen onderhouden met mensen in hun thuisland, ook terwijl de cultuur verschillend is.

Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen

Daarnaast toont onderzoek aan dat het vormen van relaties met andere expatkinderen ook een positief effect kan hebben op de overgang (Collier, 2008; Hervey, 2009; Tetzl & Mortenson, 1984). Of de expatkinderen uit hetzelfde gastland komen of uit een ander gastland, neemt niet weg dat zij hetzelfde proces doorlopen en opnieuw moeten leren te integreren in het thuisland. De individuen kunnen daarom ondersteuning en begrip geven aan elkaar, soms beter dan niet-expatkinderen dat kunnen (Bredeman, 2015). Het vertellen van verhalen aan andere expatkinderen, die geïnteresseerd zijn aangezien zij gelijksoortige ervaringen hebben, kan helpen bij het proces van repatriëring. Steun kan ook gevonden worden bij oudere expatkinderen die het proces al hebben doorlopen. Niet alleen kunnen zij steun bieden, ook zijn zij een voorbeeld dat succesvol repatriëren kan en dat het mogelijk is om zich aan te passen aan hun thuisland. Daarnaast kunnen de oudere expatkinderen ook praktische begeleiding bieden omtrent het gewend raken aan de thuiscultuur (Bredeman, 2015). Uit het onderzoek van Bredeman (2015) kwam tevens naar voren dat broers en/of zussen ook kunnen helpen bij het repatriëren. Tijdens de interviews zeiden de respondenten veel steun te hebben gehad aan hun oudere broer of zus. De respondenten gaven aan dat het hielp om te zien hoe hun broer of zus de overgang naar het thuisland maakte (Bredeman, 2015). Eén respondent zei zelfs dat het hebben van een oudere zus voor het grootste deel de reden was van haar succes tijdens de overgang. Een andere respondent gaf aan dat het fijn is een zus te hebben, aangezien zij ook begrijpt uit wat voor een familie en omgeving zij komt (Bredeman, 2015 p. 26). Samenvattend lijkt het erop dat broers en zussen invloed kunnen hebben op een succesvolle repatriatie.

Invloed van ouders

De ouders van expatkinderen hebben ook een invloedrijke rol in de gehele ervaring. Steun van ouders kan leiden tot een positievere kijk op de overgang (Collier, 2008). Een sterke band tussen ouders en kinderen ontwikkelt zich in zelfverzekerdheid van de expatkinderen en hun vermogen om terug te keren naar het thuisland (Tetzl & Mortenson, 1984). Ouders spelen ook een rol in de beslissingen die expatkinderen nemen. Deze beslissingen kunnen bijvoorbeeld ook gaan over

waar het kind onderwijs zal volgen en welke kansen zij zullen pakken. Een andere belangrijke beslissing die de ouders nemen is het besluit om te repatriëren met of zonder kinderen, permanent of voor een korte periode (Tetzel & Mortenson, 1984). Terugkeren met de expatkinderen voor hun studie aan een universiteit begint, schijnt tevens te helpen bij het ervaren van een positieve overgang (Tetzel & Mortenson, 1984; Pollock & Van Reken, 1999).

Re-entry programma's

Re-entry programma's bieden begeleiding tussen het vertrekken uit het thuisland en het terugkeren naar het thuisland, waarbij de focus ligt op de expatkinderen en hun specifieke ervaringen tijdens het repatriëren. De programma's kunnen gegeven worden door de organisatie die de medewerkers op uitzending stuurt, of door onafhankelijke partijen. Onderzoek toont aan dat slechts 27 tot 49 procent van de organisaties die te maken hebben met terugkomende expats, re-entry programma's of repatriëtrainingen aanbieden (Osman-Gani & Hyder, 2008; Tyler, 2006). Hoewel niet alle organisaties deze programma's aanbieden, is de aandacht voor re-entry programma's de laatste jaren gegroeid (Davis et al., 2013). De programma's kunnen seminars bevatten met als doel de expatkinderen te leren om te gaan met culturele verschillen, gevoelens van verlies en verdriet en manieren om hun ervaringen te integreren met een nieuw leven in hun thuisland. Participanten krijgen de mogelijkheid om hun ervaringen te delen, wat volgens Davis et al. (2013) een positief effect heeft op het psychologische welzijn van de expatkinderen. De aanwezigheid van expats die het proces al hebben doorlopen kan een bron van inspiratie betekenen. De re-entry programma's zijn tegelijkertijd een plek waar expatkinderen andere expats kunnen ontmoeten, interactie mee kunnen hebben en relaties mee kunnen vormen. Davis et al., (2013) heeft gezien dat het participeren in een re-entry programma helpt om het niveau van stress, depressie, angst te verminderen en psychologisch welzijn in vergelijking met het niveau van voor het deelnemen in een re-entry programma te bevorderen. Huff (2001) zegt dat het leren van culturele waarden, normen en trends een reden kan zijn dat re-entry programma's helpen bij het repatriëren, aangezien de expatkinderen hierdoor in staat zijn de thuiscultuur beter te begrijpen en het hen vaardigheden geeft om te leven in het thuisland.

Tijd in gast- en thuisland

De duur van de uitzending heeft ook effect op het aanpassen in het thuisland. Martin (1984) stelt dat meer tijd in een andere cultuur, meer tijd om te integreren betekent. Door een langere tijd in een andere cultuur wordt de manier van denken en het gedrag steeds meer begrepen. Hoe dieper men in een cultuur opgaat, hoe meer men zich gaat identificeren met die andere cultuur (Martin, 1984). Dit maakt het lastiger om te re-integreren in de thuiscultuur. Dit komt overeen met de uitkomsten uit het onderzoek van masterstudente Kelly Hezemans (2015). Hezemans (2015) heeft in haar onderzoek gekeken in hoeverre culturele identiteit invloed heeft op het repatriëringsproces van expatpartners. Uit haar onderzoek blijkt dat de opgedane interculturele

ervaringen een grote rol spelen op de identiteit. Zes van de zeven ondervraagde expatpartners identificeerden zich niet meer met het thuisland. De respondenten gaven aan dat door hun nieuw gevormde identiteit zij niet meer passen in de Nederlandse thuiscultuur. Tot slot ondervond Hervey (2009) dat degenen die langer in hun thuisland verbleven sinds de repatriatie, zich beter aanpassen dan degenen die voor een kortere periode in hun thuisland verbleven. Een mogelijke reden is dat de expatkinderen meer leren over de thuiscultuur en hun identiteit vormen in de nieuwe setting. Daarbij kan het volgens Hervey (2009) ook komen doordat expatkinderen ouder worden en hun buitenlandse ervaring gaan zien als een positief onderdeel van hun ontwikkeling.

In het kort laat dit hoofdstuk zien dat empirisch onderzoek heeft laten zien dat er complicaties samenhangen met de terugkeer en het psychologische welzijn van repats (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Dit maakt het zinvol om dit fenomeen nader te onderzoeken. Zoals gezegd geldt dit niet alleen voor de expats, maar ook voor expatkinderen. In hoofdstuk 2.3 Context & Relevantie wordt de importantie van dit onderwerp verder verklaard.

2.3 Context & Relevantie

Uit het theoretisch kader kwam naar voren dat het repatriëren een belangrijk en vaak vergeten onderdeel is (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Hoewel het evident is dat de verhuizing naar het thuisland voor velen de moeilijkste verhuizing is, ligt de primaire focus van het human resource management binnen multinationals op het uitzenden van de expatriates (Jassawalla & Sashittal, 2009; Osman-Gani & Hyder, 2008; Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Het is daarom nodig om de problematiek rond de repatriëring meer onder de aandacht te brengen bij organisaties, aangezien zij ook financieel baat hebben bij een succesvolle repatriëring (Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Een aantal studenten in 2014 besloten het repatriëeringsproces te bekijken door middel van een kwalitatief onderzoek.

Voormalig expatkind Janneke Burks (2014) begon met acht biografische interviews met Nederlandse expatpartners van Shell-medewerkers. Leila de Kroon en Kelly Hezemans hebben deze data nader geanalyseerd (De Kroon, 2014; Hezemans, 2014). Opvallend was dat het thema 'kinderen' vaak en in relatie tot uiteenlopende zaken werd genoemd. In de Volkskrant van zaterdag 14 november 2015 stond tevens een interview met een expat: diplomate Sigrid Kaag, die de ontmanteling van de chemische wapens van het Assad-regime begeleidde. In het interview sprak zij enige zorgen uit over haar (expat)kinderen:

“Ik twijfel vaak of ik ze wel de hele wereld over had moeten slepen. Of dat nou een goede invloed heeft. Altijd maar weer van vriendjes moeten veranderen. Dat is niet fair. Daar zit iedere expat-ouder mee. Je kunt van alles plannen, maar je komt toch ergens anders uit. Daar ben ik laconiek in. Trouwens, als ik me dan echt zo'n zorgen

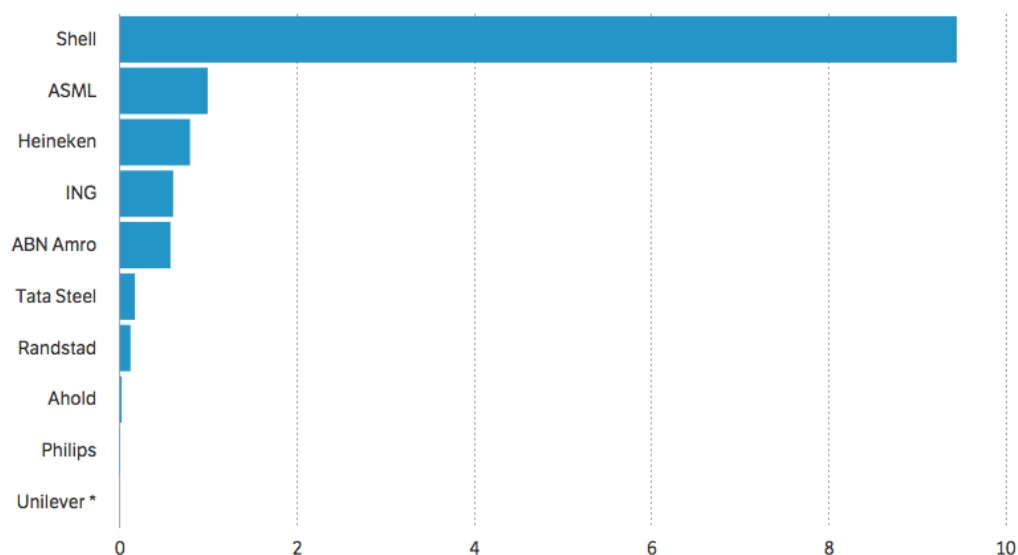
zou maken, had ik er wat aan moeten doen. Dat heb ik niet gedaan. Gewoon, omdat ik dacht en denk dat dit goed was.” (Sigrid Kaag, Volkskrant 14 november 2015, Volkskrant Magazine p. 18).

Bovendien hebben de kinderen naast de expatpartners ook een invloedrijke rol in het succes van de uitzending. Daarbij komt dat in de wetenschappelijke literatuur relatief weinig (academische) aandacht is voor expatkinderen en hun repatriëringsproces. Er is daarom voor gekozen om te kijken hoe de terugkeer in het thuisland ervaren wordt vanuit het perspectief van de kinderen. In het volgende hoofdstuk wordt de casus van dit onderzoek toegelicht, waarna in hoofdstuk 4 de onderzoeksvragen geformuleerd worden.

3. Casus

Vanwege de voorgaande studenten (Burks, 2014; Hezemans, 2014; de Kroon, 2014) was er al een connectie met Shell Nederland. Mede door de daling van de olieprijs heeft Shell momenteel te maken met een toename van terugkerende expats. Daarnaast is een expatmedewerker 2,5 tot 3 keer zo duur als een ‘gewone’ medewerker. Van de 227.000 medewerkers binnen Shell wereldwijd is 9,44% expat (NRCQ, 2015). Dit betekent dat 8.869 medewerkers expats zijn en dus vroeg of laat zullen repatriëren. De onderstaande statistieken van NRCQ (2015) laten zien dat Shell daarbij significant meer expats heeft vergeleken met andere corporate organisaties.

Percentage expats op totaal aantal werknemers, 2015

Door: NRCQ Gemaakt met Localfocus

Naast het jaarlijkse Surveys of Multinational Employers van Mercer, verschenen ook rapporten van KPMG (2015) en het adviesbureau Brookfield Global Relocation Services (2015) waarin vermeld wordt dat het aantal uitzendingen de komende jaren zal blijven groeien (NRCQ, 2015).

Voor het gehele artikel van NRCQ en websites over de rapporten van Mercer, KPMG en Brookfield wordt verwezen naar de literatuurlijst achterin. Dit alles maakte het interessant om vanuit Shell mee te werken aan dit onderzoek, om bruikbare informatie te ontvangen hoe zij als organisatie expatgezinnen beter kunnen ondersteunen tijdens het repatriëren. Aan de hand van de bovenstaande informatie zijn hoofd- en deelvragen geformuleerd, die in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

4. Onderzoeksvragen

Op basis van het theoretisch kader, context & relevantie en de casus van dit onderzoek zijn de volgende hoofd- en deelvragen geformuleerd:

Hoofdvraag

- Hoe ervaren expatkinderen van Shell-medewerkers, in de leeftijd van 13 tot 16 jaar, hun integratie na terugkomst in het thuisland?

Deelvragen

- In welke mate ervaren expatkinderen van Shell-medewerkers moeilijkheden tijdens het repatriëren?
- Wat verloopt goed omtrent het repatriëren van expatkinderen van Shell-medewerkers?
- Hoe kijken Shell-expats en hun partner tegen het repatriëringsproces van hun kinderen aan?

De antwoorden op de hoofd- en deelvragen zijn waardevol voor een organisatie als Shell, aangezien zij te maken hebben met veel expatgezinnen die vroeg of laat zullen repatriëren. Aangezien kinderen een belangrijke rol vervullen in zowel het uitzenden als het terugkomen, wordt de focus in dit onderzoek gelegd op hoe expatkinderen dit proces ervaren. Tot slot is het interessant om te kijken naar expatkinderen in de leeftijd van 13 tot 16 jaar, aangezien expatkinderen ouder dan 15 meer stress hebben en meer het gevoel van verlies ervaren (Huff, 2001). Wrobbel & Plueddemann (1990) zeggen daarentegen dat oudere expatkinderen de overgang juist beter maken. Om te kijken hoe kinderen in deze leeftijdsgroep het repatriëren ervaren, is gekozen om expatkinderen rondom de leeftijd van 15 jaar te interviewen. Dit onderzoek zal dus informatie bieden aan Shell, waardoor zij expatgezinnen beter kunnen begeleiden. In het volgende hoofdstuk wordt uitgebreid toegelicht hoe antwoord wordt gegeven op de bovenstaande vragen.

5. Data & Methode

5.1 Data

Het materiaal voor deze scriptie is verzameld in interviews met expatkinderen met een Nederlandse identiteit. Aangezien dit een brede groep is en de condities en terugkeer afhankelijk zijn van de organisatie was het nodig binnen één corporate organisatie, te weten Shell Nederland, respondenten te zoeken. Het werven van respondenten verliep zo goed als vlekkeloos dankzij de toegang tot de contactgegevens van repats via Shell. Op deze manier kon eenvoudig en snel om informatie en toestemming van de ouders gevraagd worden. Dit maakte het mogelijk om de interviews binnen tweeënhalf week af te nemen. Een overzicht van de respondenten is te vinden in de methode (5.2). Hieronder volgt meer informatie over Shell en het beleid omtrent expats binnen Shell.

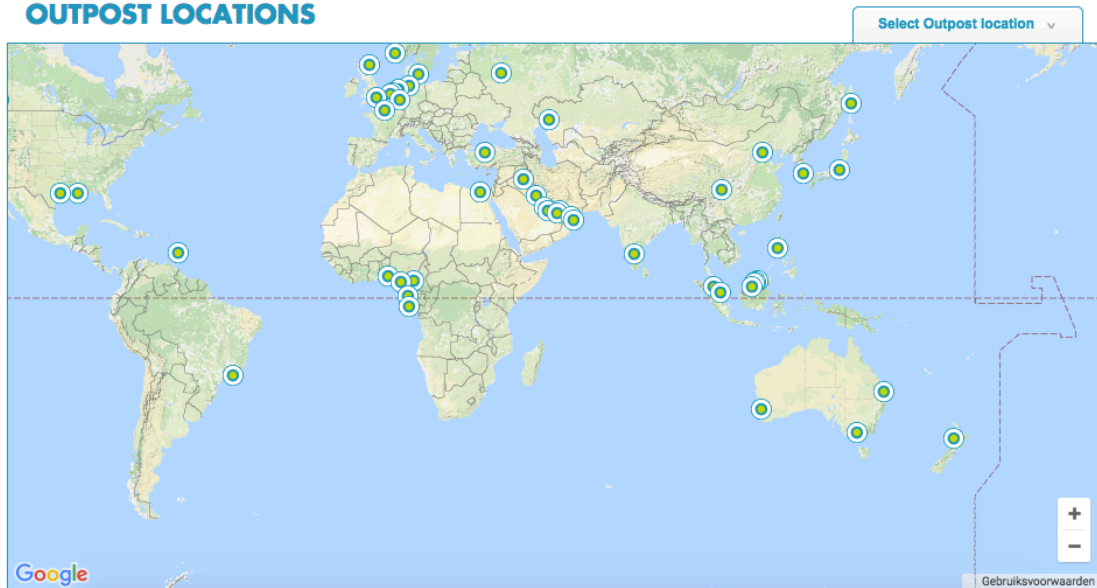
5.1.1 Shell

Shell is wereldwijd een toonaangevend bedrijf binnen de energiesector en is actief in meer dan 70 landen (Shell, 2015). Shell is te verdelen in drie onderdelen: de upstream-organisatie (zoekt naar olie en aardgas), de downstream-organisatie (bewerking en distributie van olie en andere producten) en projects & technology (projecten begeleiden, research en innovatie). De strategie is gericht op het versterken van hun positie als leider in de olie- en gasindustrie, door de wereldwijde vraag naar energie op een verantwoorde manier te vervullen (Shell, 2015).

Huidige beleid binnen Shell Nederland

Shell Nederland is een onderdeel van Royal Dutch Shell en bestaat uit ongeveer 30 bedrijven die fiscaal-juridisch onder Shell Nederland vallen. In totaal zijn circa 8.000 medewerkers in dienst. Het hoofdkantoor van Royal Dutch Shell is gevestigd in Den Haag. In deze vestiging zit de Global Outpost Services (GOS), die wordt gezien als het hoofdkantoor van alle Outpost-kantoren. In totaal zijn er tussen de 45 en 55 vestigingen van Outpost wereldwijd (Shell, 2015).

OUTPOST LOCATIONS

Overzicht GOS (Global Outpost Services) 2015: Locaties van Outpost kantoren wereldwijd.

Met kantoren over de hele wereld, biedt Outpost unieke diensten om Shell-medewerkers en hun familie te ondersteunen bij de uitdagingen van het expatleven. GOS is een aanvulling op HR, waarbij niet alleen de focus ligt op de medewerkers, maar ook op hun familie. De diensten die zij leveren zijn:

- voorzien van praktische informatie over hun huidige of komende uitzending;
- het assisteren van partners of medewerkers met hun huidige carrière en voor komende postings;
- het ondersteunen van de culturele aanpassingen;
- managen van vrijwilligers voor het verwelkomen van expatfamilies;
- het organiseren van netwerkevents voor expats en repats;
- het houden van een maandelijkse 'welkom ochtend' voor alle nieuwe binnenkomers;
- het produceren van een maandelijkse digitale mailing;
- het bijhouden van een resource center en bibliotheek op alle Shell locaties;
- het adviseren van Shell partners over werk, professionele ontwikkeling, taal en academische mogelijkheden met workshops en werving en selectie events;
- het creëren van een gids voor het leven in Den Haag en andere locaties wereldwijd.

De Outpost biedt medewerkers en hun families niet-arbeidsvoorwaardelijke, niet-zakelijke informatie en steun omtrent het expatriëren en repatriëren. Dit onderzoek biedt de Outpost onder andere informatie voor het beter ondersteunen van expatkinderen. Nu de data besproken is, kan in de volgende paragraaf de methode aan bod komen.

5.2 Methode

Onderstaand wordt de methode van dit onderzoek besproken. Allereerst komen de respondenten aan bod, waarna de structuur van het interview wordt besproken. Na de structuur van het interview, wordt gekeken in hoeverre het interviewen van pubers verschilt van die met een volwassen persoon. Hoe de interviews vervolgens geanalyseerd worden, wordt in paragraaf 5.3 belicht. Tot slot wordt de rol van de onderzoeker in paragraaf 5.4: Betrouwbaarheid & Validiteit besproken.

5.2.1. Respondenten

Om meer inzicht te krijgen voor dit onderzoek is voorafgaand aan de interviews een meeting voor repats bijgewoond. Deze meeting was bedoeld voor repats van verschillende corporate organisaties en daarmee niet alleen gericht op repats van Shell. Tijdens de meeting waren enkel vrouwelijke expatpartners aanwezig. Het doel van deze meeting was voor repats om samen te komen en hun ervaringen te delen. Aangezien de onderzoeker weinig kennis bezat over expats, was het naast het lezen van literatuur ook interessant om een aantal expats te ontmoeten en naar hun verhalen te luisteren. De onderzoeker mocht deze meeting bijwonen om vanaf de zijlijn mee te luisteren. Op donderdag 1 oktober 2015 in Den Haag viel het op dat de expatpartners in veelvoud over hun kinderen praatten. De meeste expatouders zagen voornamelijk moeilijkheden bij hun kinderen in de puberteit. Dit is gemiddeld de periode tussen het 11e en het 18e levensjaar. Hoewel kinderen op verschillende leeftijden puberen, kan gesteld worden dat de gekozen leeftijdsgroep ruim binnen deze marge valt en de kans groot is dat de expatkinderen in de leeftijd van 13 tot 16 jaar in hun puberteit zitten. De meeting ondersteunt daarbij de gekozen leeftijdsgroep van de respondenten.

Na het bijwonen van de meeting zijn de interviews ingepland met expatkinderen van Shell-medewerkers. De interviews hebben in verschillende steden plaatsgevonden, maar voornamelijk in de Randstad (met name Den Haag en Amsterdam). Van internationale scholen tot een huiskamer in hartje Amsterdam; ieder interview was uniek. Er zijn negen interviews afgenomen met expatkinderen. Naast het perspectief van de kinderen, wordt het perspectief van de ouders ook meegenomen in dit onderzoek. Door de invloedrijke rol van de ouders, is het van belang dat ook de ouders geïnterviewd worden (Tetzl & Mortenson, 1984; Pollock & Van Reken, 1999; Collier, 2008). Daarom zijn additioneel vier interviews afgenomen met 5 willekeurig gekozen expatvaders en expatmoeders. Door het perspectief van de ouders mee te nemen wordt extra inzicht verkregen in de ervaringen van de expatkinderen. Van die vier interviews is één interview met een expatkoppel. Het houden van één interview met een expatkoppel ontstond toevallig, aangezien beide ouders aanwezig waren. Een belangrijke voorwaarde voor alle interviews was dat de respondenten zich op hun gemak voelden, in de hoop hierdoor meer informatie te verkrijgen.

In totaal zijn dertien interviews afgenomen. In tabel 1 volgt een overzicht van de respondenten, leeftijden en de locaties van verblijf. Vanwege de anonimiteit worden de namen niet genoemd en krijgen de respondenten nummers toegekend. Voorafgaand aan de interviews is zowel aan de ouders als de kinderen beloofd dat in dit onderzoek geen connectie gemaakt zal worden tussen de expatkinderen en ouders. Bij de expatouders wordt daarom louter het nummer genoteerd om te voorkomen dat de kinderen en ouders gekoppeld kunnen worden.

Tabel 1: Overzicht respondenten

Respondent	Locatie van uitzending	Periode in het buitenland	Aantal jaren in het buitenland	Leeftijd	Aantal kinderen per gezin	Duur interview
1	1. Singapore 2. Zuid Afrika 3. Australië 4. London	1998 - 2015	16	16	3	19:36 minuut
2	1. Zuid Afrika 2. Duitsland 3. Engeland 4. Qatar 5. Australië	1996 - 2015 (waarvan 3 jaar in Nederland)	13	16	2	17:50 minuut
3	1. Duitsland 2. Trinidad 3. Brazilië 4. London	1996 - 2015	14	14	3	17:02 minuut
4	1. India	2012 - 2015	3	15	3	13:00 minuut
5	1. Gabon 2. Brunei 3. Oman	2002 - 2014	12	13	2	13:01 minuut
6	1. Schotland, 2. Syrië 3. Schotland 4. Amerika	1999 - 2015	14	15	3	14:38 minuut
7	1. India	2012 - 2015	3	16	3	19:46 minuut
8	1. Oman 2. Malaysia 3. Canada	2006 - 2015	9	15		16:52 minuut
9	1. Schotland, 2. Syrië 3. Schotland 4. Amerika	1999 - 2015	13	13	3	24:06 minuut
10	- expatouder	-	-	-		29:31 minuut (expatkoppel)
11	- expatouder	-	-	-		29:31 minuut (expatkoppel)
12	- expatouder	-	-	-		46:23 minuut
13	- expatouder	-	-	-		42:24 minuut
14	- expatouder	-	-	-		30:56 minuut
Totaal	-	-	-	-		303:38 minuut

Opvallend aan het overzicht is het aantal uitzendingen. Het lijkt erop dat de meeste expats vaak naar meerdere locaties verhuizen gedurende een lange periode (3 tot 5 jaar gemiddeld per uitzending). Dit betekent dat sommige geïnterviewde expatkinderen nog nooit in Nederland hebben gewoond en dat de ‘terugkomst’ naar het thuisland gezien kan worden als een nieuwe uitzending. Uit de literatuur komt naar voren dat degenen die langer in een andere cultuur verblijven zich meer identificeren met die cultuur. Dit maakt het (re-)integreren in de thuiscultuur moeilijker (Hervey, 2009). Theoretisch gezien is het dus waarschijnlijk dat de geïnterviewde expatkinderen uitdagingen ervaren tijdens het aanpassen in Nederland. Tot slot moet vermeld worden dat alle expatkinderen Nederlands als moedertaal hebben en Nederlandse ouders hebben. Binnen de expatgezinnen wordt in het Nederlands gecommuniceerd.

5.2.2 Structuur interview

Belangrijk bij het interviewen is het maken van een interviewschema. Zelfs bij een volledig ongestructureerd interview is een leidraad van belang om niks te vergeten (Baarda et al., 2012). Het interviewschema bestaat volgens Baarda et al. (2012) uit de volgende onderdelen:

1. De introductie
2. De beginvraag
3. Een topiclijst
4. De afsluiting

1. Introductie

In de introductie wordt een korte introductie van de onderzoeker zelf gegeven, het onderwerp van het onderzoek en het doel van het interview. Ook wordt verteld wat er met de resultaten van het interview gedaan wordt en hoe lang het interview ongeveer zal duren. Voor het interview begint, wordt gevraagd of er nog vragen zijn en of er bezwaar is dat het wordt opgenomen.

2. Beginvraag

Voorafgaand aan het interview is de volgende informatie reeds verzameld:

- Aantal uitzendingen
- Locatie
- Duur en jaartal
- Aantal kinderen in het gezin en leeftijd

Hoewel deze informatie al verzameld is, wordt gevraagd om een korte introductie van het expatkind. Op deze manier kan het expatkind zich alvast op zijn of haar gemak voelen voordat het gesprek opgenomen wordt. Volgens Baarda et al. (2012) is het verstandig om de (brede en neutrale) beginvraag volledig uit te schrijven, ook als er ongestructureerd te werk wordt gegaan.

De beginvraag luidt als volgt:

- Kun jij mij iets vertellen over op wat voor een school je zat in het buitenland?

Deze vraag is breed en neutraal en geeft iemand de gelegenheid om in zijn herinnering terug te gaan naar die tijd en aspecten daarvan te beschrijven (Baarda et al., 2012).

3. Topiclijst

De onderstaande topiclijst is gebaseerd op de interventies geformuleerd in het onderzoek van Bredeman (2015), besproken in paragraaf 2.2.2. Per topic wordt een vraag gesteld om zo de juiste informatie te verzamelen.

- **Tijd in gast- en thuisland**

- In welk van de landen, inclusief Nederland, heb jij het langst gewoond?
- In welk land voel jij je het meest thuis?

- **In contact met het thuisland**

- Heb je tijdens je verblijf in het buitenland contact gehad met familie of vrienden in Nederland?
- Op welke manier?

- **Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen**

- Ga je ook om met andere expatkinderen?
- Op welke manier?

- **Invloed van ouders**

- Werkten beide ouders in het gastland?
- Als jullie naar een ander land gingen, hoe werd daar over gepraat?

- **Re-entry programma's**

- Heb je na terugkomst programma's of trainingen gevolgd om je te helpen?

4. Afsluiting

- Welke tips zou jij geven aan andere expatkinderen of gezinnen?
- Heb je verder nog vragen of opmerkingen?

Binnen dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een van de meest gebruikte methoden: het interview. Aangezien de interviews met jongeren tussen de 13 tot 16 jaar worden afgenomen, is het nodig om te onderzoeken of hier diverse gesprekstechnieken voor nodig zijn. Hierover meer in de volgende paragraaf.

5.2.3 Interview met pubers

Uit de literatuur blijkt dat het repatriëren geen makkelijke opgave is. Het vragen naar dit onderwerp kan emotie met zich meebrengen. Het is daarom van belang dat alvorens het interviewen plaatsvindt, gekeken wordt naar de verschillende manieren van interviewen. Een vakgebied waar veel interviews gedaan worden met kinderen over gevoelige onderwerpen is het medisch vakgebied (Coupey, 1997). Veel artsen zijn van mening dat het interviewen van pubers lastiger is dan andere leeftijdsgroepen. Volgens Coupey (1997) is dit perspectief gedeeltelijk waar. Om pubers te kunnen interviewen zijn volgens Coupey (1997) een aantal communicatieve vaardigheden nodig. Het interview zal mislukken als de puber behandeld wordt als een jong kind, waarbij de communicatie vooral via de ouders loopt. Het interview zal even waarschijnlijk mislukken als de arts ervanuit gaat dat de puber de besluitvorming van een volwassene heeft en daarom niet de juiste ondersteuning en begeleiding aanbiedt (Coupey, 1997). Dit geldt echter wanneer interviews gehouden worden met patiënten in de puberteit. Voor het interviewen van kinderen en pubers zijn door de jaren meerdere technieken ontwikkeld. Hoewel weinig empirisch bewijs gevonden is over de effectiviteit van deze methoden, kan wel gesteld worden dat communicatie met een puber verschilt van die met een volwassen persoon (Mash & Hunsley, 2005). Het intellectuele vermogen maakt tijdens de puberteit namelijk een grote sprong (Delfos, 2004). Door de toename in intellectuele mogelijkheden kunnen pubers kritischer en afstandelijker naar hun sociale omgeving kijken (Delfos, 2004). Het is hierbij van belang dat de verkregen vaardigheden geoefend worden. Door de vaardigheden te uiten voelen de pubers zich 'gehoord', aldus Delfos (2004). Zeker tegenover volwassenen willen jongeren zich gehoord voelen en hun mening uiten. Het lijkt daarom effectief om een semi-gestructureerd interview te houden met de expatkinderen. Hiermee worden de expatkinderen uitgenodigd om in hun antwoorden uit te weiden. Vragen kunnen namelijk beperkend of sturend zijn (Ten Thije, 2003). Door het laten vertellen van de eigen ervaringen, kan de spreker zo betrokken raken dat er een zogenaamde spreekdwang kan ontstaan (Ten Thije, 2003). Het uitgangspunt is om de respondent zoveel mogelijk de ruimte te geven om in eigen bewoordingen te antwoorden. De interviewer kan diverse gesprekstechnieken toepassen als het gebruik van een topiclijst (in plaats van vragenlijsten), het stellen van open vragen en doorvragen (Boeije, 2005). Voor dit onderzoek is de indeling van Bredeman (2015), besproken in paragraaf 2.2.2, aangehouden als topiclijst voor de interviews. Aan de hand van een topiclijst blijft de structuur van het onderzoek duidelijk en kan de onderzoeker het onderzoeksdoel goed in de gaten houden. In de onderstaande paragraaf wordt besproken hoe de interviews vervolgens geanalyseerd zijn.

5.3 Inhoudsanalyse

De analyse van kwalitatieve data draait om het systematisch interpreteren van teksten, in dit geval de interviews (Boeije, 2005). In dit onderzoek wordt gekeken naar *wat* er gezegd wordt en niet naar de manier waarop dingen gezegd worden. Dit vraagt om een inhoudsanalyse, waarin de tekst gereduceerd wordt door het ontwikkelen van thema's en categorieën. Het proces van categoriseren en deze categorieën benoemen, noemt Boeije (2005) 'coderen'. Er bestaan diverse benaderingen die onderzoekers kunnen volgen tijdens het analyseren van kwalitatief materiaal, bijvoorbeeld de analytische inductie, framework approach of de constante vergelijking (Boeije, 2005). Hoewel deze benaderingen verschillen, hebben ze gemeen dat ze allemaal een vergelijkbaar proces doorlopen, onderverdeeld in zes stappen (Creswell, 2003 p. 191 - 195):

De **eerste stap** in het analyseren is het transcriberen van de audiobestanden. De mate van detail is afhankelijk van het uiteindelijke doel van het onderzoek. Binnen dit onderzoek ligt de focus op de inhoud van de interviews. Om deze reden is tijdens het transcriberen minder aandacht besteed aan de para-linguïstische elementen als accent, toonhoogte, snelheid en non-verbale communicatie. Gezien een beperkte tijdsperiode is gekozen om het transcriberen uit te besteden. Aangezien het materiaal bestaat uit slechts dertien interviews, was het nodig om deze zorgvuldig te transcriberen. Naast een baan, overgehouden aan de stageperiode, was het niet mogelijk om dit als onderzoeker zelf te bewerkstelligen. Hoewel het transcriberen helpt om dieper in de stof te raken, is het een weloverwogen keuze geweest. Hier is echter wel rekening mee gehouden en gekozen om extra tijd te besteden aan de inhoudsanalyse. Om eventuele komende studenten de mogelijkheid te geven om deze data nader te analyseren via een discoursanalyse, zijn de transcripten letterlijk getranscribeerd. Dit betekent dat alle woorden, inclusief stopwoorden en herhalingen, die in het audiobestand te horen zijn één voor één in een tekstverwerker zijn genoteerd. Transcriptie Online werkt niet met transcriptieconventies.

De audiobestanden en gehanteerde transcripten van Transcriptie Online (www.transcriptieonline.nl, geraadpleegd op 16 december 2015) zijn terug te vinden op de USB gegeven aan de Universiteit van Utrecht. Voor meer informatie wordt doorverwezen naar de bijlagen achterin.

Stap 2 draait om een globaal overzicht van het onderzoeksmateriaal. In deze stap bekijkt de onderzoeker het materiaal op een globale manier, om een algemene indruk te krijgen. Aangezien de onderzoeker de interviews zelf niet getranscribeerd heeft, is hier extra te tijd voor genomen door de interviews meerdere keren globaal te observeren.

In **stap 3** begint de gedetailleerde analyse van het materiaal in de vorm van *coderen*. Het doel van coderen is de data te organiseren in fragmenten, voordat ze van betekenis kunnen worden voorzien. In deze stap begint de eerste coderingsronde, waarbij fragmenten worden aangeduid met termen die nauw aansluiten bij de beleving van de respondent. Na het categoriseren van de tekst, kan de uitdieping van deze analyse beginnen.

Stap 4 vormt de uitdieping van de analyse gemaakt in stap 3. In deze stap neemt de onderzoeker juist afstand van de belevingswereld van de respondent en gaat op zoek naar verbanden en eventueel nieuwe betekenissen. In het licht van de onderzoeksvraag worden analytische vragen gesteld als; wat betekent dit? Daarna worden alle transcripten opnieuw gelezen om de codes te verfijnen en onderlinge verbanden te leggen. Hierdoor krijgt de onderzoeker zicht op het geheel en de belangrijkste thema's. Vanwege het hoge interpretatiegehalte is het nodig om systematisch om te gaan met de data en dit niet te zien als intuïtief proces. Boeije (2005) heeft deze stap inzichtelijk gemaakt door middel van de 'onderzoeksslang' (Boeije, 2005 p. 83). Zij beschrijft aan de hand van deze term het proces van het heen en weer gaan tussen empirisch materiaal en de interpretaties van de onderzoeker. Binnen dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de onderzoeksslang, ook wel iteratief of hermeneutisch proces genoemd, zodat er sprake is van een constante vergelijking (Boeije, 2005).

Tijdens **stap 5** zoekt de onderzoeker naar een manier om de resultaten weer te geven. Resultaten van de interviews kunnen per respondent of thema worden gerangschikt. In dit onderzoek wordt gewerkt met thema's, ondersteund door enkele voorbeelden uit het materiaal.

De **laatste stap** van het analyseproces is een interpretatie van de analyse als geheel. Door de resultaten naast de onderzoeksvraag en de relevante literatuur te plaatsen, kan antwoord gegeven worden op welke lessen getrokken kunnen worden uit het onderzoek.

Hoewel tegenwoordig softwareprogramma's beschikbaar zijn om het analyseproces te ondersteunen is ervoor gekozen om op de ouderwetse manier te werken, met gebruik van markeerstiften en het noteren van trefwoorden in de kantlijn. Volgens Creswell (2003) levert het gebruik van software qua tijdinvestering weinig op wanneer het aantal transcripten minder dan ongeveer vijftien is.

Samenvattend is het materiaal uiteengezet in verschillende categorieën. Aangezien tijdens elk interview gewerkt is met topics, worden deze topics gebruikt als basisstructuur voor de categorieën. Tijdens het analyseren van de teksten is gekeken naar nieuwe voorbeelden en of deze in de genoemde categorieën vallen of dat een nieuwe categorie nodig is. Zo worden de

bestaande categorieën getest, verfijnd en eventueel verwijderd. Voordat de resultaten aan bod komen, wordt eerst de betrouwbaarheid en validiteit besproken.

5.4 Betrouwbaarheid & validiteit

Dit onderzoek is een kwalitatief onderzoek, waarbij empirische gegevens op een systematische wijze worden verzameld, geanalyseerd en gerapporteerd (Creswell, 2003). Kenmerkend voor kwalitatief onderzoek is het beschrijven van ervaringen en belevenissen van de respondenten. In dit onderzoek is het doel om te achterhalen wat de ervaringen van expatkinderen zijn omtrent hun repatriëringsproces. Centraal in de analyse staat de systematische interpretatie van het bestudeerde fenomeen. De onderzoeker interpreteert in het licht van de onderzoeksvraag en is daarmee het analyse- en waarnemingsinstrument tegelijk. Dit betekent dat de onderzoeker een belangrijke rol heeft in het onderzoek (Creswell, 2003). De onderzoeksresultaten komen namelijk tot stand door de interpretatie van de onderzoeker (Creswell, 2003; Boeije, 2005). De onderzoeker gebruikt zichzelf als instrument, waardoor de communicatie, waarneming en interpretatie bijdragen aan de uiteindelijke resultaten. Het is in dit onderzoek ook niet de vraag *of* de onderzoeker invloed heeft op de resultaten, maar *hoe* die invloed heeft plaatsgevonden. Het begrip betrouwbaarheid kan worden omschreven als de transparantie van hoe het onderzoek tot stand is gekomen. In dit onderzoek is sprake van een inhoudsanalyse op de getranscribeerde interviews. De genomen stappen worden in paragraaf 5.3 doorlopen. Daarnaast zegt de betrouwbaarheid iets over de uitvoering van het onderzoek. Zoals gezegd kan de communicatie met een puber verschillen met die van een volwassen persoon. In dit onderzoek heeft de onderzoeker geen ervaring met het interviewen van jongeren en is daarbij niet per se bekwaam om dit uit te oefenen. Om dit te ondervangen zijn voorafgaand twee oefeninterviews gehouden en is ervoor gezorgd de kinderen op een ongedwongen, open en informele manier te interviewen. Naast de toestemming van de ouders was dit een voorwaarde om het onderzoek zo transparant mogelijk te houden. Tot slot de validiteit, waarbij afgevraagd kan worden of men datgene onderzoekt wat men zegt te onderzoeken. Het gevaar bij kwalitatief onderzoek is de centrale rol van de onderzoeker. Een feit is dat de onderzoeker geen expatkind is en zich daarom niet identificeert met het onderwerp van de studie. Wel kan de onderzoeker zich indenken dat het terugkomen naar het thuisland moeilijk kan zijn na enige tijd in een gastland. Na twee buitenlandse ervaringen van langer dan een half jaar, heeft de onderzoeker zelf ook gemerkt dat het terugkomen moeilijker bleek dan verwacht. De interesse voor dit onderwerp komt voort uit deze internationale ervaringen. Samengevat is de onderzoeker zich bewust van haar rol en invloed en heeft geprobeerd zo objectief mogelijk te werk te gaan, om de validiteit en kwaliteit van dit onderzoek te waarborgen. In het volgende hoofdstuk wordt een rapportage van de resultaten gegeven, ondersteund met enkele citaten.

6. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews gepresenteerd. In interviews worden de ervaringen van de expatkinderen belicht; zij vertellen over hoe zij het repatriëren in Nederland hebben ervaren. Allereerst wordt dit besproken aan de hand van de verschillende categorieën. De belangrijkste uitkomsten en voorbeelden worden hierbij besproken. Omdat de topics in de interviews hetzelfde waren, zijn veel vergelijkbare antwoorden naar voren gekomen. Tot slot komt het perspectief van de expatouders aan bod. Ook hier worden de negen categorieën besproken en vergeleken met het perspectief van de expatkinderen. Volgens Boeije (2005) kunnen door een constante vergelijking patronen ontdekt worden in de categorieën en tussen de categorieën.

6.1 Perspectief

Onderstaand wordt per gecodeerde categorie gekeken naar het perspectief van de expatkinderen, die worden verduidelijkt en aangevuld met enkele citaten.

1. School

Van de negen geïnterviewde expatkinderen zitten er momenteel twee op een Nederlandse school. De overige zeven kinderen zitten op internationale scholen. Tijdens het verblijf in het buitenland hebben enkele kinderen ook op een privéschool gezeten, maar wat de expatkinderen gemeen hebben is dat zij allemaal een periode op een internationale school hebben gezeten. Doordat de meeste kinderen (7 van de 9) meer dan drie keer zijn verhuisd naar een ander gastland, kregen zij te maken met meerdere scholen. De beginvraag ‘kun jij mij iets vertellen over op wat voor een school je zat in het buitenland?’ zette de meeste expatkinderen aan het denken. Het gaat bij veel expatkinderen per slot van rekening niet om één school.

“Oh eh, dat is een moeilijke vraag. Ik eh, ben naar vijf, zes verschillende scholen gegaan. Eh, ik ben geboren in Zuid-Afrika, dus daar ben ik niet naar school gegaan. Toen zijn we naar Duitsland verhuisd, daar ben ik naar de International School of Bonn gegaan. En naar een eh, een Duitse crèche, hoe noem je dat? Ja, daar waar ik de naam niet meer van ken. Eh, toen zijn we naar eh, Engeland gegaan, voor een jaar zat ik naar de International School of London gegaan, of ben ik geweest. Toen zijn we naar Qatar gegaan, eh, naar de American School of Doha Qatar. Toen naar Perth, International School of Western Australia. En eh, nu hier, naar de American School of The Hague. Dus allemaal verschillende-”

(Respondent 2)

Hoewel de expatkinderen op verschillende scholen over de hele wereld hebben gezeten, waren de antwoorden op de beginvraag vergelijkbaar. Vrijwel alle expatkinderen begonnen met het vergelijken van de scholen.

“Eh, ja ik zat op eh een internationale school. Elke, bij elke bestemming dat we waren. En, ja het was eh, klein, het was anders eh - Twee, twee waren best klein met eh, ongeveer twintig mensen in per eh klas ofzo. En die andere was echt van honderdvijftig ofzo in een klas. En eh, ja dat dat is wel veel anders. En eh –”

(Respondent 9)

Bovendien werden de verschillende manieren van lesgeven en systemen genoemd.

“Oké, ehm, nou ik zat op een internationale school. In Maleisië tenminste. En ehm, in Canada zat ik op een privéschool. Ehm, nou is dat best wel verschillend, want een internationale school daar heb je echt, ja, dat zijn mensen uit allerlei verschillende landen. Maar op een privéschool was het vooral ehm, wat strenger en de klassen waren ook wat kleiner. En daar had je ook meer mensen echt, ja, ik woon in Canada, dus, daar had je echt meer mensen die, die eh, Canadees waren. En ehm, ja, verder waren de lessen ook wel wat anders. Want ze gebruikten allebei verschillende systemen. En vooral ook met ehm, eh, ja, met de, de grading system bijvoorbeeld. Dus ja, dat was ook heel erg anders. En ook de manier van lesgeven.”

(Respondent 8)

De verschillende scholen brachten nieuwe vrienden met zich mee, maar ook een uitdaging. Niet alleen het maken van nieuwe vrienden bleek af en toe spannend. Ook inhoudelijk moesten de kinderen zich aanpassen aan het nieuwe systeem.

“School is wel een beetje moeilijker. Bijvoorbeeld ik moet nou het hele IB systeem weer gaan, dat is heel moeilijk eigenlijk. Voor mijn zus ook. Volgens mij vinden we het allebei echt veel moeilijker hier. Hebben we, ja het duurt een beetje een tijd om in het systeem te komen weet je.”

(Respondent 3)

“Ehm, ja, nou vooral, ja de klassen die ik heb eigenlijk. Want daar heb ik heel veel moeite in nu. Daar heb ik moeite mee nu. Omdat het zo anders, de manier van lesgeving is heel erg anders. Ik ben, ja, normaal ben ik best wel redelijk goeie leerling. En ehm, ja, maar hier gaat het eigenlijk veel slechter. Ik heb al een paar onvoldoendes. En ja, dat vind ik gewoon heel erg. Want ik, ik probeer nog steeds wel, ik doe m'n best echt, maar, ja, maar het gaat nog steeds niet zo heel goed ermee”

(Respondent 8)

Samenvattend kan gezegd worden dat de ene school positiever werd beoordeeld dan de andere school en dat het wisselen van school soms inhoudelijk moeilijkheden meebracht. Het onderwerp school komt echter nog meerdere keren voor in verschillende categorieën. Het is immers een plek waar de kinderen een groot deel van hun tijd doorbrengen en vrienden en vriendinnen maken.

2. Tijd in gast- en thuisland

Zeven van de negen expatkinderen hebben voor het grootste gedeelte van hun leven in een gastland gewoond. Op één kind na, zijn alle respondenten in het jaar 2015 teruggekomen. Volgens Martin (1984) & Hervey (2009) heeft de tijd in het thuisland invloed op het integreren. Aangezien de kinderen pas een korte tijd in Nederland verblijven, is het interessant om te kijken hoe de expatkinderen zich voelen in hun 'thuisland' Nederland. Bij het beantwoorden van de vraag 'waar voel jij je het meeste thuis?' werden vaak meerdere locaties genoemd. Dit komt overeen met de theorie dat het gastland soms meer als een 'thuis' kan voelen voor de expatkinderen (Collier, 2008).

"Ehm, Australië toch wel. En dat was voordat ik daar beenging was dat Zuid-Afrika. Ehm, maar, hoe heet het, eigenlijk gek genoeg zijn Australië en Zuid-Afrika toch echt, een beetje hetzelfde. Dat, ehm, hoe heet het, met eh, de mensen en, hoe heet het, of nou ja in ieder geval, hoe heet het, niet, ja, een soort van wel eigenlijk de mensen zijn allemaal iets meer relaxed, allemaal heel vriendelijk. Allemaal, hoe heet het, dat merk- En dat het, en heel veel buiten en zo. En dat, ja, toch Australië en Zuid-Afrika voel ik me het meeste thuis."

(Respondent 1)

"Ehm, volgens mij zou ik Nederland wel een ehm thuis noemen, maar dat is omdat ik ehm nou elke keer terugkom voor de zomer en mijn familie is hier, dus het voelt gewoon als thuis, maar in het moment, als je dan in Schotland woont of zo iets, dan voelt dat ook als je thuis. Maar het is niet dat je dan, als je daarvan weggaat, dat je dan nog steeds denkt van oh ja, daar is mijn huis, omdat je hebt niet echt een huis daar en ja je gaat uiteindelijk van je huis weg, dus volgens mij is Nederland wel echt mijn huis."

(Respondent 6)

"Nou ik denk dat in een jaar of zo, dat ik wel hier het meest thuis voel. Maar nu voel ik nog wel een beetje meer net zoals of ik van Engeland ben. Beetje Engels. Maar ik voel me ook niet echt Engels, ik voel me meer gewoon, ik weet niet. Omdat ik daar zolang heb gewoond."

(Respondent 3)

Daarbij hadden twee respondenten het gevoel geen 'thuis' te hebben. Dit bleek uit de volgende citaten:

"Ik heb geen, nee. Ik heb geen thuisland, want ik denk dat ik ehm, voor school vond ik Qatar het beste, ja nu hier, maar Qatar was dus, was net zoals deze school. Het was heel groot, je had allerlei activiteiten, maar het land was best wel saai. En ehm, qua land vond ik Australië het leukst, want je kon ook, het was er altijd warm. En

ehm, gewoon het strand was dichtbij, en het kamperen vond ik heerlijk en zo. Maar echt een huis, like home, of hoe noem je dat?"

(Respondent 2)

"Ehm, dat is een moeilijke vraag eigenlijk. Ik voel me nou niet echt ergens thuis een beetje, maar het, het is wel, ik vond Maleisië wel het meest, ja, daar voelde ik me wel het meest thuis, omdat ik daar de meeste vriendinnen heb en daar had ik wel m'n plekje zeg maar. Ja."

(Respondent 8)

Tot slot is het opmerkelijk om te zien dat de twee respondenten die een enkele uitzending van drie jaar hebben meegemaakt, zich wel identificeerden met Nederland, maar alsnog moesten nadenken bij de vraag waar zij zich thuis voelen.

"Ehm, dat is wel moeilijk want ik was, ik was zeg maar hier opgegroeid, dus, maar op dit moment van mijn leven, zeg maar, mijn vrienden zijn mensen daar. Maar, zeg maar, hier voel ik me wel thuis want hier ben ik gewoon opgegroeid en, ja."

(Respondent 4)

"Eh, ja, want ik heb hier eh, eigenlijk het begin van mijn hele leven gewoond. Dus eh, ja, dit is wel mijn thuis ja. maar eh, is, ik, ik ben, ik kan ook ergens anders zo snel thuis voelen, dus eh. Maar dit is wel gewoon het land waar ik ben geboren en waar ik lang heb gewoond en waar ik nu weer woon, dus."

(Respondent 7)

Concluderend blijkt dat de term 'thuis' voor de expatkinderen meerdere betekenissen heeft. Soms vertegenwoordigt de term 'thuis' namelijk niet eens een locatie. Een mooie uitspraak die dit ondersteunt is van respondent 2: *"Thuis, heb ik niet. Dat is bij mijn familie, mijn familie is thuis"*.

3. In contact met het thuisland

De volgende categorie is gericht op het contact met personen in het thuisland. Voor velen ging op dat zij contact hadden met familie en elke zomer op vakantie gingen naar Nederland.

"Familie, maar voor de rest niet nee. Nee, alleen familie. Maar we kwamen hier wel eh, heel vaak op vakantie. Elke zomer kwamen we hier vier weken tot zes weken. Dus ik weet wel hoe het is om hier te wonen, ik fiets - Ik fiets dan ook elke keer."

(Respondent 9)

“Ja, vooral mijn familie. Ehm, ja mijn opa en oma, mijn oom, die mensen. Maar, een paar vrienden hebben we hier nog wel, dat is meer familie vrienden, maar ik heb nooit echt van mijn eigen vrienden in Nederland gehad.”

(Respondent 2)

Dit zijn een aantal voorbeelden uit het rijke scala van vergelijkbare antwoorden, waarbij de expatkinderen aangaven vooral contact met familie te hebben. Om de leesbaarheid te waarborgen, worden slechts enkele citaten getoond. De manier waarop de expatkinderen contact hielden met hun familie was voornamelijk door middel van jaarlijkse vakanties in het thuisland. Digitale middelen werden tijdens het verblijf in het gastland daarbij af en toe gebruikt.

“Ehm, nou, niet heel erg eigenlijk. Die zag ik vooral tijdens de zomer. En eh, ja, verder niet echt. Ik bedoel, af en toe, ja, dan, dan bel je wel met ze, nou, via Skype dan. En ehm, ja, maar verder niet heel erg nee.”

(Respondent 8)

“Ja, via gewoon Facebook en zo praten we soms, maar niet zo ver, niet zo vaak.”

(Respondent 6)

Het is niet onlogisch dat de expatkinderen vooral contact hebben met familie. Zoals gezegd hebben de meeste expatkinderen namelijk nog nooit of slechts heel kort in Nederland gewoond. Het contact maken met leeftijdgenoten is daarom ontstaan in het gastland. Hervey (2009) stelt dat het in contact blijven met leeftijdgenoten zou helpen om de trends in het thuisland bij te houden. De expatkinderen die wél contact hadden met vrienden uit het thuisland, gaven aan dat het contact na een tijd vervaagde.

“Ja, dat ook, ja. Dus dan eh- Maar op, in het begin praat je dan nog heel veel, maar op een gegeven moment wordt dat eigenlijk gewoon steeds minder. Want dan maak je nieuwe vrienden en op een gegeven moment heb je daar geen tijd meer voor, om met iedereen, hoe beet het, heel vaak contact-”

(Respondent 1)

“Heb ik wel in het begin gedaan. Maar eh, dat is eh, langzamerhand eh, vervaagd.”

(Respondent 7)

Het minder in contact zijn met vrienden in het thuisland, heeft te maken met het maken van nieuwe vrienden in het gastland. De vriendschappen die ontstaan zijn, zijn voor een groot deel met andere expatkinderen en andere internationale kinderen. Hierover meer in de volgende categorie.

4. Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen

Tijdens het interview werd gevraagd of de expatkinderen omgingen met andere expatkinderen. Volgens de theorie zou het vormen van relaties met andere expatkinderen helpen bij de aanpassing in een ander land (Collier, 2008; Hervey, 2009; Tetzl & Mortenson, 1984). Acht van de negen expatkinderen gaven aan met expatkinderen om te gaan, maar ook met veel andere TCK's. Respondent 5 en 8, die op een Nederlandse school zitten, gaan voornamelijk om met kinderen die hun hele leven in Nederland hebben gewoond. Het lijkt erop dat de scholen veel invloed hebben op de relaties die de expatkinderen vormen.

“Ja, met ehm nou hier in deze school is het internationaal, dus zijn wel veel, maar volgens mij is dat het makkelijkste om vrienden mee te maken, met mensen die hetzelfde hebben. Die dezelfde problemen hebben of zo iets. Die dan altijd moeten verhuizen. Dan is het makkelijker om daarmee vrienden te maken, dus ja –”

(Respondent 6)

Daarbij komt dat sommige expatkinderen vrijwel niet in contact komen met Nederlandse kinderen, aangezien zij zich in internationale omgeving bevinden.

“Dat zou ik heel moeilijk vinden om te antwoorden, want ik ben alleen maar met expats omgegaan. Eh, dus ik zou niet weten hoe dat, ik denk dat mijn ervaring van toen we hier kwamen en in andere landen is dat heel veel mensen het niet begrijpen dat jij verhuist. Ehm, zoals wij gingen, mijn ouders gingen vroeger hier naar de ehm, naar de dienst, of zo die genootschap. En dat ehm, hadden ze ook in Australië, en toen zijn we daarheen gegaan om te kijken, hadden we een groep. Maar ehm, die begrepen het allemaal niet, dus toen ben ik ook maar weer teruggegaan naar expat. Dus ik zou niet eh, weten hoe ik dan moet antwoorden eigenlijk.”

(Respondent 2)

Zoals de bovenstaande uitspraak al laat zien, voelen de expatkinderen zich meer begrepen door kinderen in dezelfde situatie. Alleen respondent 5 gaf aan geen voorkeur te hebben. Daarbij gaf hij aan dat hij Nederlandse kinderen zelfs *“iets meer interessant”* vindt, aangezien hij altijd al met internationale kinderen omgaat. De volgende citaten laten echter zien dat de meerderheid van de expatkinderen het idee heeft dat andere expatkinderen hun situatie beter begrijpen.

“Ja. Eh ja, met ehm, omdat zij zeg maar weten wat, wat ik heb meegemaakt. En als ik het hier vertel, zeg maar, mensen vinden het wel leuk voor één seconde, maar weet je wel, dan hebben ze het ook wel weer gehoord en dan boeit het ze niet echt veel meer, dus.”

(Respondent 4)

“Ehm, niet echt door mensen hier, maar door m'n andere vriendinnen in Nederland eigenlijk wel een beetje. Want die begrijpen dan niet dat ik heel verdrietig ben dat ik hier weer terug moet, dat ik weer terug moest komen en zo.”

En die waren de bele tijd van: oh, wanneer kom je terug en zo. Ik van: nou ja, dat weet ik niet precies. En: wil je terugkomen? Nee. Oh, waarom niet? Weet je wel, die snappen dat gewoon echt niet, dat je dan, hoe heet het-"

(Respondent 1)

"Nou, ik heb nieuwe vrienden gemaakt. Ehm, die overal op de wereld, rond de wereld nu wonen. Dus dat vind ik eigenlijk veel leuker en dat heb ik tien keer liever dan een paar Nederlandse vrienden waar ik dan eh, contact mee had kunnen houden. En eh, maar dat past ook eigenlijk niet, want ik, ik ben, ik heb nu zo veel meer gezien van de wereld. En zij leven gewoon hun Nederlandse leventje en dat hebben ze ook altijd gewoon geleefd. Dus dat, als ik over, ergens over praat dan, daar hebben zij een hele andere visie op. Dus dat eh, dat, dat is een beetje moeilijk."

(Respondent 7)

"Nou, ik vind dat dat meer ligt aan hoe de persoon zelf is en niet zeg maar waar ze vandaan komen of waar ze hebben gewoond. Maar vaak, ehm, expatkinderen, ja, die, die hebben er meer begrip voor zeg maar dat ik, ja, anders ben zeg maar. Ja, want die zijn er zelf ook, ja die hebben zelf ook ehm, dat meegemaakt. En ja, Nederlandse kinderen niet. Dus dat is moeilijker voor hun om te begrijpen. Dat snap ik ook wel. Maar, ja, dus eigenlijk. Ja, misschien is het wel fijner met expatkinderen om te gaan, want ja, die snappen het gewoon meer."

(Respondent 8)

"Dus je kan eh, relaties met elkaar en dan kan je over dingen praten en dan - Eigenlijk, is het niet zo moeilijk om vrienden met 'm te maken want dan - Je weet eigenlijk wat je allebei hebt gedaan en zo."

(Respondent 9)

Tot slot moet worden opgemerkt dat alle geïnterviewde expatkinderen broers en/of zussen hebben van verschillende leeftijden. Het vergelijken met verwanten kwam tijdens de interviews ook naar voren. Dit zijn immers andere expatkinderen die dichtbij hen staan. Zo vertelde respondent 1 dat haar zusje van 15 jaar ook moeite had met het repatriëren, terwijl haar zusje van 10 jaar het makkelijker vond. Respondent 1 meende dat hoe jonger, hoe makkelijker het is om te verhuizen. Dit zou volgens haar komen doordat vriendschappen op een latere leeftijd meer waarde krijgen. Ook respondent 9 deelde deze gedachten en vergeleek zichzelf met zijn oudere zus:

"Ja, ik, ik, ik heb ook iets - Ik wil ook iets zeggen want de ouder dat je wordt, de moeilijker dat het is eigenlijk. Want als je jonger bent dan, dan zijn je allemaal vrienden. Je maakt niks uit wie je bent, welke, ja - Het maakt niks uit wie je bent eh, je bent gewoon allemaal vrienden. Maar de ouder dat je wordt is het meer eh, ja, moeilijker om, om, eh, weer ja, te settelen eigenlijk."

“Ja, en dat had ik ook gemerkt met m'n zus want eh, die had heel veel vrienden en die, die wou dus niet weggaan en dus die blijft daar nu. En ja die moest, die moest eigenlijk het eh, dramatisch huilen omdat eh ze niet weg wou gaan. Ik en m'n broer die vonden het ook erg maar - Ja. We wouden eigenlijk wel naar Nederland gaan want we wilden wel weten hoe dat daar is. Dus, ja –”

(Respondent 9)

Opvallend is dat net als in de interviews van Bredeman (2015) de expatkinderen zichzelf vergelijken met hun broers en/of zussen. Hoewel binnen dit onderzoek niet gevraagd is of de expatkinderen steun hadden aan hun broers of zussen, lijkt het erop dat dit wel het geval is. Zeker aangezien de expatkinderen uit zichzelf hierover begonnen. Naast broers en zussen spelen ouders ook een invloedrijke rol in het leven van de expatkinderen (Collier, 2008). In de volgende categorie wordt hier dieper op ingegaan.

5. Invloed van ouders

Het interessante van deze categorie is om te kijken hoe de communicatie omtrent de keuze tot het repatriëren is verlopen. Of beter gezegd: hoe de kinderen de communicatie hebben ervaren. Volgens respondent 6 is het afscheid nemen van vrienden en de oude school *“één van het grootste probleem”*. Hoewel vijf expatkinderen aangaven dat zij zich verheugden om in Nederland te wonen, lieten zij wel merken dat het afscheid nemen nooit ‘leuk’ was. Maar hoe werd dit nieuws dan overgebracht aan de expatkinderen? Wat opvallend naar voren komt, is dat de expatkinderen zich bewust waren dat zij ooit terug naar Nederland zouden verhuizen of dat zelfs moesten. De manier waarop dat gecommuniceerd werd binnen het gezin kunnen veel expatkinderen zich niet precies herinneren.

“Nee ik kan niks herinneren. Alleen maar een feestje wat dan het einde was toen we weggingen. Dat is het enige wat ik me er echt van herinner. Maar ehm, in Engeland naar Nederland. Ja onze vader vertelde ons altijd al vijf jaar geleden dat we waarschijnlijk ooit terug naar Nederland moesten gaan. En wij wilden ook allemaal terug naar Nederland gaan, of niet terug naar Nederland maar gewoon gaan. En ehm, dus soort van door het jaar werd het meer oké we gaan waarschijnlijk naar Nederland. Oké nu gaan we echt naar Nederland. En ja ik weet niet. Iedereen, ik vond het tenminste heel leuk.”

“En mijn zus ook volgens mij. Maar ik weet niet, het was, ik weet niet. Het was veel makkelijker voor ons dan voor best wel veel mensen. Want wij wilden het ook best wel graag.”

(Respondent 3)

“Nou, daar weet ik eigenlijk nog weinig van. Ik bedoel, ik geloof dat het gewoon, ja, verteld werd aan mij van, ja, we gaan waarschijnlijk verhuizen. Ehm, toen we naar Maleisië gingen probeerden ze het langzaam op te bouwen.”

Zeg maar langzaam steeds meer hints te geven van, ja ik weet niet meer precies, want ik was nog best wel klein toen. Maar ehm, ja dus langzaam probeerden ze het op te bouwen totdat ze me het echt vertelden. Ja.”

(Respondent 8)

“Ja, ja. Ehm, nou in eh, ja, toen ik kleiner was kreeg ik het, werd het, nou dat weet ik eigenlijk niet echt meer hoe dat was, zeg maar, hoe dat mede werd gedeeld. Eh, maar ik weet wel dat, toen we in Nederland woonden, toen was eigenlijk wel een beetje het idee dat wij hier onze middelbare school zouden doen, ehm, en dat we dat eh, hoe heet het, maar dat gebeurde dus eigenlijk niet. Dus voordat, net voordat ik middelbare school startte, gingen we weg. Ehm, maar ehm, toen werd er, zeg maar, werden alle kinderen eigenlijk apart genomen en werd er gevraagd, of werd er eigenlijk verteld van, ehm, mijn baan hier, zeg maar, deze baan die ik nu heb houdt op, maar we hebben vier opties -”

(Respondent 1)

Hoewel respondent 1 aangaf dat er opties waren omtrent de locaties van verblijf, gaf zij later aan: *“Maar toen op een gegeven moment was het van: nou ja, dit is de datum en dan eh, nou ja, veel kunnen we daar niet aan doen, ja.”* Alvorens dit interviewtopic liet respondent 1 al merken het idee te hebben geen controle over de situatie te hebben.

“Ehm, vooral als je, zeg maar, helemaal je plekje hebt gemaakt. Dat je dan eigenlijk daar weer uit wordt gerukt. En dat ehm, en ook, hoe heet het, of nou ja, dat is niet per se vervelend, maar ook, je hebt niet echt veel controle over wat je doet. Er wordt, op een gegeven moment wordt er gewoon weer gezegd: nou, je mag weer verhuizen. Weet je wel, je hebt, hoe heet het, tegen m'n vader: we hebben je hier nodig. En als, nou ja, we moeten, zeg maar, of nou ja, als we het echt niet zouden willen, zou je daar, maar dan, op zich moet je gewoon. En dat er dan eigenlijk wordt verteld: nou, je mag weer weg. En eh, hoe heet het, hier mag je weer, hoe heet het, je beleven opbouwen. Dat is toch wel dat controle dat, dat heb, dat, je mag niet echt zelf beslissen waar je nou beengaat.”

(Respondent 1)

Uit de citaten kan geconcludeerd worden dat de expatkinderen rekening houden met een eventuele verhuizing. Ook respondent 7 spreekt dit uit:

“Eh, we hebben er natuurlijk rekening mee gehouden dat eh, dat de kans er dus was dat we weg, terug zouden moeten gaan.”

(Respondent 7)

Het blijkt dat veel expatkinderen het verhuizen als ‘normaal’ ervaren. Iets wat ‘gewoon’ is. Deze termen kwamen in de bovenstaande citaten al voor. Ook in de onderstaande uitspraken werd het woord ‘gewoon’ vaak gebruikt. Om dit duidelijker te benadrukken is dit woord onderstreept.

“Nou, we kregen het een keer te horen en dan moet ik beginnen en dan hebben we nog een half jaar op school, dus dan voelt het nog wel gewoon - Nou, ik maak het gewoon af, maar we moesten dus gewoon van huis veranderen, omdat we de huur was al op omdat we in maart waren gekomen of zo, dus moesten we helemaal tot en met de zomer in een ander huis in en in Houston was het wel een beetje irritant, omdat mijn vader kreeg het heel erg laat te weten en het was terwijl we de proefweek hadden, dus wij kregen het niet echt te horen. Anders was het een beetje van ja stress en dus kregen we het na de proefweek te horen en toen was het de laatste week van school, dus ehm de hele zomer wisten we het wel, maar in het schooljaar niet. Dus, dus het was een beetje last minute.”

(Respondent 6)

“Eh, meestal gewoon gingen we verhuizen, en dat vonden we gewoon heel normaal toen we jong waren, vonden we leuk, weer een ander land. Ehm, in Qatar was het voor ons eh, heel spannend omdat wij eh, Qatar helemaal niet het leukste land vonden, en waar moeder vooral niet, er was niks te doen echt. Maar in Perth, toen we uit Australië weggingen, dat was een hele moeilijke verhuizing, omdat mijn vader, we zouden eigenlijk niet gaan verhuizen. Maar omdat de school echt heel slecht was, zijn mijn moeder, ik en mijn zus Claire zijn weer hier teruggegaan alleen, en mijn vader woonde nog in Australië. En dat was meer gecommuni, communi, communicative, sorry.”

(Respondent 2)

Nou het is nooit leuk om te horen dat je weggaat maar - Eh, ja ze eh, onze ouders die zeggen dan gewoon eh - Eigenlijk die zeggen alle goeie, positieve dingen ervan eerst en dan wil je het eigenlijk gewoon begrijpen dan zeggen ze een paar negatieve dingen en dat wat er kan gebeuren en, ja - Sommige slechte dingen dat kan gebeuren maar het moet dus eh - Ze zeggen het gewoon heel aardig en het komt wel goed over, ja.

(Respondent 9)

Samenvattend kan gesteld worden dat de expatkinderen zich bewust waren van dat zij ooit naar Nederland zouden verhuizen. De manier waarop dat naar hen gecommuniceerd werd, is duidelijk niet tot in detail onthouden. Het verhuizen naar een ander land, in dit geval Nederland, wordt gezien als ‘normaal’. Hierbij valt het wel op dat sommige expatkinderen positiever naar de verhuizing naar Nederland kijken. Volgens Szkudlarek, 2010, Maybarduk (2008) en Stroh et al. (2005) hangt dat samen met verwachtingen. Dit zal nader besproken worden in topic 9.

6. Re-entry programma's

Uit het theoretisch kader kwam naar voren dat expatkinderen moeilijkheden kunnen ervaren tijdens het repatriëren. Hoewel dit per expatkind verschilt, kwam naar voren dat niet één van de expatkinderen het repatriëringsproces vlekkeloos heeft doorlopen. In de bovenstaande

categorieën kwam dit al naar voren. Ook de onderstaande citaten laten zien dat de kinderen zich wederom moeten aanpassen:

“Eh, vooral weer opnieuw beginnen, want ik had heel erg mijn best gedaan om in India vrienden te krijgen, zeg maar mij daar thuis te voelen. En toen moesten we weer weg en moet ik hier weer opnieuw beginnen en weer nieuw zijn. Vind ik wel lastig.”

(Respondent 4)

“Ja. Hoe beet het, ik vond het in het begin heel moeilijk, of nou ja, ik was, eerst had ik de grote vakantie natuurlijk, dus toen was het vrij eenzaam. Omdat je dan vrij, hoe beet het, dan had je nog niet heel veel vrienden. En, of, ik had er ook niet heel veel behoefte aan om dan allemaal mensen hier te zien en zo, omdat ik het daar echt nog wel heel erg miste. Maar school was eigenlijk ook wel weer verrassend moeilijk, om te beginnen. Eh, in, ik had het, ja ik wist natuurlijk wel hoe het was, maar het was toch, dit keer was het toch echt wel, hoe beet het, best wel weer wat moeilijker dan de vorige keren. En ik had eigenlijk wel heel erg geluk in Australië, dat een meisje, daar ben ik nu ook nog hele goede vriendinnen mee, die eh, was op de, toen ik een rondleiding had op de school, was die- En die hoorde dat ik in haar klas kwam, was ze hallo komen zeggen-”

(Respondent 1)

“Oké voor omdat, voor mensen die hier de eerste keer in Nederland komen is het echt heel anders dan, overal anders, tenminste Amsterdam vind ik wel. Ik, er zijn echt weinig plekken in de wereld die hetzelfde zijn als Amsterdam. En de mensen zijn ook anders en iedereen is anders. Alles is anders. En ook voor school, alles is ook heel anders op school. Iedereen doet anders, iedereen doet andere dingen en iedereen, soort van alles is anders. Ik vind niet dat er veel dingen zijn die hetzelfde zijn hier. Behalve natuurlijk hoeveel mensen er zijn. En al dat, dat is een beetje, dat kan ook nog hetzelfde zijn op andere plekken. Maar ja, het is gewoon je moet wennen. En ik denk wel dat je het leuk vindt.”

(Respondent 3)

Het participeren in een re-entry programma kan helpen bij het niveau van stress, depressie, angst en welzijn (Davis et al., 2013; Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Toch hebben de geïnterviewde expatkinderen geen programma gevolgd. Respondent 3 en 6 vertelden dat hun huidige (internationale) school wel begeleidingsmogelijkheden heeft, maar dat zij daar geen gebruik van hebben gemaakt. Veel internationale scholen bieden een vorm van begeleiding aan repatriërende kinderen. Dit geldt echter niet voor alle scholen waar de expatkinderen op zitten. Het lijkt dat niet alle kinderen op de hoogte zijn van deze service of van de inhoud van een re-entry programma.

“Nee, ik heb daar niet echt aan gedacht.”

(Respondent 5)

“Ik wist niet eens dat dat bestond.”

(Respondent 2)

“Nee. Nee, eigenlijk niet, ik wist niet eens dat dat er was.”

(Respondent 8)

Vier van de negen kinderen gaven aan persoonlijk geen behoefte te hebben aan begeleiding. Zij zeiden liever zelf hun weg te vinden in het repatriëringsproces.

“Hm, nee voor mij niet. Voor mij - Wat ik leuker vind, is gewoon zelf, jezelf zijn en gewoon proberen zelf erbij te boren. Het kan wel helpen voor mensen die het nog, die er niet aan gewend zijn om te verhuizen of ze moeten opeens voor de eerste keer - Ze zijn in Nederland voor zo'n tien jaar en dan opeens moeten ze ergens naartoe. Dan kan het wel handig zijn, maar voor iemand als ik die altijd ergens anders naartoe moet, daar wen je aan. Dus –”

(Respondent 6)

“Nee, want ik weet dus wel hoe het leven hier gaat. Maar bijvoorbeeld mensen die uit het buitenland komen. Die, volgens mij, dat weet ik dus niet maar eh, volgens mij kunnen die ehm. Vooral de ouders zijn dan, dingetjes kunnen volgen van eh, dit zijn de huisartsenposten in die buurt en dat soort dingen. Maar dat ga ik, dat volg ik niet want ik, ik, ik weet hier gewoon de weg. Dus, ik weet hoe alles werkt. Of dit is hoe de trein werkt, je moet een OV aanschaffen, daar zijn sessies over of zo maar.”

(Respondent 7)

Ondanks dat vier respondenten geen behoefte zouden hebben aan begeleiding, ervaren zij wel moeilijkheden. De respondenten die niet wisten wat een re-entry programma was, gaven na uitleg aan dat het “handig” of “fijn” was geweest om begeleiding te krijgen tijdens het repatriëren.

“Ehm, ja, misschien wel. Hoe heet het, dan heb je toch wel weer ehm, een, zeg maar, mensen die je kent, en dan heb je eigenlijk ook wel, dan zou je met mensen kunnen praten over, of nou ja hier, op deze school natuurlijk, weet iedereen dat wel.

Maar dan heb je toch eigenlijk wat mensen die weten waar je, wat, wat je, ehm, zeg maar hoe je je voelt, en met verhuizen en zo, dat toch mensen je een beetje begrijpen, hoe dat is.”

(Respondent 1)

“Nou ik heb het moeilijk om dan hier gezien(00:11:47), ik heb geen programma gehad, geen training gehad, ik had eh, alleen mijn familie en mijn ouders. Dus ik heb best wel een moeilijk half jaar gehad, want op deze school, het zijn alleen maar expats die hier komen, dus niemand begrijpt dat jij terugkomt. Dus ze hebben ook geen

programma op deze school, misschien op andere scholen wel, weet ik niet. Dus ehm, toen ik hier kwam stond ik alleen, met dat ik Nederlands praten, ik had een Nederlands paspoort, dus als ik niet kon fietsen begreep niemand het, en dan schelden ze me uit omdat ik het niet kon. Of eh, dat ik Nederlands iets fout zeg, en dan kijken ze me uit, dat meisje, niet dit meisje. Ja, sorry. Dus eh, nee, ik heb geen programma gedaan.”

(Respondent 2)

Tot slot lijkt het er op dat het repatriëren nog steeds onderschat wordt en dat re-entry programma's weinig tot niet worden aangeboden aan expatkinderen. Dit blijkt uit de onderstaande citaten.

“Ik eh, ik denk toen ik hier kwam wel een beetje, en dat het voor mij gewoon weer een ander land was. Maar omdat ik Nederlands praatte dachten ze dat ik allemaal weer terugkwam in mijn, mijn eigen land. Nou ja, voor mij niet mijn eigen land. Ehm, ik, als ik er nu terug aan denk misschien wel, maar ook weer niet, omdat ik er niet doorheen ben gekomen, en ik ben nu gewoon weer helemaal blij, dus ligt eraan.”

(Respondent 2)

“Dus ze weten precies waar je vandaan komt. Maar, en dat zeggen ze ook vaak op de eerste dag ... dit is die en die komt uit. Of die heeft daar gewoond.”

“Maar voor de rest eh, nee, dan word je gewoon eh, gewoon één van de, de studenten op die school. En dan moet je maar gewoon zelf uitvinden hoe jij je leventje hier weer eh, op de rails zet.”

(Respondent 7)

Samenvattend wordt uit de antwoorden duidelijk dat er nog een slag gemaakt kan worden wat betreft re-entry programma's.

7. Tips voor andere expatkinderen

Aan het einde van het interview is gevraagd welke tips de kinderen zouden meegeven aan komende expatkinderen. Het was mooi om te zien dat de expatkinderen duidelijke en bruikbare tips gaven. Twee van de negen kinderen waren zowaar zelfstandig bezig met een project in de richting van dit onderwerp. Daarbij had één van de expatkinderen tevens een artikel geschreven over het terugkomen naar Nederland, waarin zij ook tips voor expatkinderen gaf. Dit laat zien dat dit onderwerp ook speelt onder de expatkinderen zelf.

“Hm, nou voor mensen die dan terugkeren uit Nederland, volgens mij - Ik, ik ben ook tips aan het geven. Bijvoorbeeld voor school, dan moet je als je, je moet wel proberen je sociaal gewoon op je gemak te voelen. Je moet wel zorgen dat je, dat je ehm tevreden bent met wat je aan het doen bent. Je moet niet ehm proberen ehm, wanneer

je komt, moet je proberen zo snel mogelijk vrienden te maken, maar niet dat je, dat je - Je moet gewoon goede, sterke vrienden hebben die dan je helpen met allerlei dingen, dus dat is handig om te hebben.”

(Respondent 6)

Het lijkt erop dat praten en delen van gevoelens helpt bij het repatriëren. Het hebben van vrienden of iemand om mee te praten komt in alle interviews terug als belangrijk aspect.

“Ja dank je, maar als ik advies mocht geven zou ik, zeggen ehm, probeer hier je best te doen, vrienden te maken, want als je vrienden hebt kan je zeg maar, heb je mensen waar je mee kan delen en zo. Als je het moeilijk hebt en ook gewoon er van genieten, want het is wel heel speciaal dat je dat meemaakt.”

(Respondent 4)

“Vanuit mezelf zou ik zeggen ehm, praat met mensen, echt heel veel praten, en niet het binnenhouden, zoals ik het heb gedaan. En, dus ik heb heel lang van binnen ook weer heel blij na twee maanden ... (00:13:56) meer, dus ik zou echt praten met, ook je, nou ja wij hebben hier counselors. Dus als je iemand hebt waar je mee kan praten of gewoon je ouders. Ehm, als mensen, want heel veel, ja hoe noem je dat, omdat jij Nederlands praat verwachten mensen dat jij Nederlands bent, dat echt bent. En ik denk dat ehm, je daar niet tegen moet aan, niet aantrekken eh, van. Ik weet niet hoe je dat zegt.”

(Respondent 2)

“Ehm, nou ik was vroeger best wel verlegen en zo. Dus ze moeten wel proberen om ehm, bij de groep aan te sluiten, de Nederlandse kinderen. En dan lukt het meestal wel.”

(Respondent 5)

Het vinden van deze mensen werd op verschillende manieren gedaan. Op school, maar ook via verschillende soorten sport.

“Als je voor het eerst in Nederland komt, zou ik zeggen ehm gewoon: probeer je omgeving gewoon te kennen. Als je een sport leuk vindt, ga naar een club. Snel proberen ehm iets leuks te doen, omdat sport helpt echt heel erg met ehm allerlei stressdingen of als iets niet goed gaat, dan kun je sporten en dat helpt altijd.”

(Respondent 6)

Het contact houden met oude vrienden is volgens sommige expatkinderen ook belangrijk om te doen. Respondent 1 zei hierover:

“Ja, precies, ja. En dat dat, dat laat ook, en dat heeft- Dat was ook vooral iets dat mij altijd wel liet zien van: je kan contact houden. En ik, van kijk maar, ik ben nu al zoveel jaar vriendinnen met haar, weet je wel, en dat ook al ga je weg, dat je nog steeds hele goede vriendinnen kan zijn, en dat eh, mensen je niet zomaar vergeten. Dat

is ook wel iets dat altijd wel een beetje lastig is. Dat je bang bent dat mensen gewoon, weet je wel, dat het eigenlijk niet zo boeit dat je dan weer weg bent. Dat ze een beetje vergeten dat je er was. Dat soort dingen.”

(Respondent 1)

Daarbij werd door sommige expatkinderen wel benadrukt om te leven in het ‘nu’, en niet in het verleden. Zo zei respondent 7:

“Eh, geniet zo lang nog mogelijk van waar je woont. En eh, als je terug komt, eh, probeer gewoon in het nu te leven en niet te veel terug denken. Want mensen zit hier niet echt te wachten op jouw verhalen dus eh, gewoon beginnen waar je, weet je wel. Gewoon weer opnieuw beginnen en niet te veel in de, in het verleden leven.”

(Respondent 7)

Het opbouwen van een nieuwe vriendengroep en aanpassen in het thuisland zijn de tips die de expatkinderen voornamelijk geven. Tot slot lieten de respondenten weten dat zij komende expats willen meegeven om te genieten van het moment. Zowel in het gastland als in het thuisland. En dat het vroeg of laat weer als een ‘thuis’ gaat voelen.

“Oeh, ehm. Eh, niet te snel, zeg maar, dat als je ergens heen verhuist, dat mensen niet te snel weten dat je ook op een gegeven moment weer weg gaat. Want ik had sinds, bijna, of nou ja, bijna dag één. Of nou ja, in ieder geval de eerste verjaardag was al, op alle verjaardagskaarten stond er: ik ga je zo missen als je teruggaat naar Nederland. Dat ik echt dacht het is nog vier jaar jongens, hoe heet het, weet je wel, doe even normaal, het duurt nog zo lang. Ehm, en andere dingen, dat eh, nog een andere tip zou zijn dat het, of nou ja, dat het altijd wel goed komt eigenlijk. Dat, ehm, ook al is het in het begin heel moeilijk, dat je vindt toch altijd wel ergens weer je plekje, en je thuis en dat het eh, ja, dat, ja dat is eigenlijk een ... (00:16:08)-”

(Respondent 1)

“Nou, ik zou tegen ze zeggen, het mag dan wel misschien heel moeilijk zijn in het begin, maar alles went wel en, ja en op een gegeven moment dan gaat het gewoon wel beter. Dus je moet gewoon sterk blijven en, ja en gewoon proberen eraan te wennen en echt je best doen.”

(Respondent 8)

Respondent 7 noemde het zelfs *“de beste tijd die je kan hebben”*. Opmerkelijk is dat de kinderen inzien dat hun buitenlandse ervaring een positief onderdeel van hun leven is. Dit komt overeen met de theorie van Hervey (2009). Ook de onderstaande citaten laten zien dat de kinderen hun expatleven als een verrijking zien.

“Ik vond het interessant dat, ik heb het aan iedereen gevraagd van, als je mocht kiezen of je thuis was gebleven of weg was gegaan, als je had, de keuze had gehad om thuis- En iedereen zei, ik zou zeker weten zijn weggegaan. Ik zou zeker weten dit hebben gedaan, want ik vind, zeg maar, het heeft echt iets toegevoegd aan mijn leven en, zeg maar, ook heel veel kinderen hebben een nieuwe taal geleerd, nieuwe mensen leren kennen. Een nieuw beeld gekregen op zeg maar hun leven of zo. Maar, ja, dat vond ik wel interessant, dat zo veel mensen dat echt heel leuk vonden, ja.”

(Respondent 4)

“Niks van aan moet trekken, omdat het natuurlijk ehm, jij bent wie jij bent zeg maar. En als jij iets eh, want ik heb de mooiste leven gehad, en ik wil nu ook international hotelmanagement doen, dus ik wil het blijven hebben dat ik verhuis. En ik denk van, op die momenten denk je, oh ja, ik heb hele, helemaal geen leuk leven, of nou ja, daar leven. Maar eigenlijk heb jij echt de beste ervaringen, en ja, ik heb in Qatar gewoond, dat heeft nog niemand echt, dus.”

(Respondent 2)

Respondent 2 gaf bovendien aan dat zij na een half jaar inziet dat zij een “hele mooie” tijd en “heel veel geluk” heeft gehad met het expatleven. Ook respondent 8 had hier iets over te zeggen.

“Ja, ik ben zeker er wel heel erg blij om, ja. Ik voel me gewoon enorm, zeg maar, ja, ik heb gewoon geluk gehad dat ik zo veel van de wereld kan zien. Ja, het zijn allemaal hele mooie plekken. Ja. Daar ben ik wel blij om. Ik geloof dat ik geen vragen meer heb. Ehm-”

(Respondent 8)

Naast de bovenstaande topics zijn twee extra categorieën uit de interviews gekomen, namelijk taal en verwachting. Deze categorieën zullen zoals bovenstaand geanalyseerd worden.

8. Taal

In de interviews was ‘taal’ geen topic, maar was het wel een onderwerp dat opviel. Uit de interviews kwam namelijk naar voren dat de Nederlandse taal niet op moedertaal-niveau is. Sommige expatkinderen merkten dit op school, maar ook in het dagelijks leven moeten de expatkinderen zoeken naar woorden. In de interviews wordt meerdere malen gebruik gemaakt van *code switching* (Baker, 2006). Code switching is het door elkaar gebruik van twee talen, in dit geval Nederlands en Engels. Uitspraken als “ik weet niet hoe je dat zegt” en “hoe noem je dat?” komen meerdere keren voor. Dit geldt overigens alleen voor de expatkinderen die voor het grootste gedeelte van hun leven in het buitenland hebben gewoond (7 van de 9).

“Nou, thuis wel gewoon Nederlands en op school Engels. Maar mijn grammatica en spelling en dat soort dingen, dat ging niet heel erg goed altijd.”

(Respondent 5)

“Toch Engels. Nou, moedertaal is gewoon echt Nederlands maar ik voel me meer eh, comfortabel in, om Engels te spreken.”

(Respondent 9)

“Dus ehm, toen ik hier kwam stond ik alleen, met dat ik Nederlands praten, ik had een Nederlands paspoort, dus als ik niet kon fietsen begreep niemand het, en dan schelden ze me uit omdat ik het niet kon. Of eh, dat ik Nederlands iets fout zeg, en dan kijken ze me uit, dat meisje, niet dit meisje. Ja, sorry. Dus eh, nee, ik heb geen programma gedaan.”

(Respondent 2)

Bovendien gaf respondent 1 na het interview aan dat zij niet toegelaten was op een Nederlandse school, omdat haar niveau van Nederlands te laag was. Alle expatkinderen hebben Nederlandse ouders en spreken Nederlands met elkaar. Respondent 9 gaf als enige aan soms ook in het Engels te spreken met zijn familie.

“Ja, soms ook een beetje raar dat je, dat je een Nederlandse familie bent en dan spreek je Engels met elkaar. Maar eigenlijk gaat het gewoon vanzelf. En dan als je, ja als ik naar z'n kamer ga ik zeg iets tegen hem in Engels en dan loop ik terug dan denk je van waarom zei ik dat in Engels? Snap je?”

(Respondent 9)

Het bovenstaande citaat laat zien dat achteraf het interessant was geweest om meer nadruk te leggen en te vragen over het taalbeleid binnen de expatgezinnen. Gesteld kan namelijk worden dat de Nederlandse taalvaardigheid een belangrijke rol speelt in integreren in het thuisland (Pollock & Van Reken, 1999).

9. Mental map

Tot slot de laatste categorie. Volgens Szkudlarek (2010) en Maybarduk (2008) hebben verwachtingen invloed op het repatriëren. Tijdens de interviews kwam een duidelijk verschil naar voren. Sommige expatkinderen verheugden zich op de komst naar Nederland en sommigen waren liever in het buitenland gebleven. Respondent 1 is een voorbeeld van een expatkind dat liever in het gastland was gebleven:

“Ehm, nou ja, op deze school wel natuurlijk. Maar ehm, eh, eigenlijk wel, en wat wel grappig is, is, zelf vind ik Nederland niet heel leuk, ik heb het nooit- Ik wilde ook niet terug verhuizen, en ik wilde heel snel weg, toen we

bier weer woonden. Ehm, maar toch merkte ik dat in, dat had ik in Australië en ook in Zuid-Afrika, toch Nederlandse mensen daar ben je toch sneller bevriend mee. En ik had echt ook hele goede, een Nederlandse vriendin in Australië, en ook in Zuid-Afrika. Ehm, en het is toch wel grappig, ook al vind ik Nederland dan niet heel leuk, heb je toch een soort, ja, connectie, en daar ben je eigenlijk hele goede vrienden dan mee, en eh, ja-

(Respondent 1)

Respondent 3 is een voorbeeld van expatkind dat graag naar Nederland wilde verhuizen.

“Ja ik vond het, ik vond het ook fijn. Ik vind, ik wou eigenlijk ook altijd naar Nederland verhuizen omdat ik dacht iedereen woont daar. En ik vind het ook gewoon, eigenlijk lijkt het me ook wel leuker om daar te wonen dan Engeland.”

(Respondent 3)

Daarbij meende respondent 3 dat een positieve “mindset” helpt om een locatie “leuk” te vinden. Logischerwijs zijn de kinderen die graag in Nederland wilden wonen, optimistischer over het wonen in Nederland. Ongeacht de mindset die de kinderen hadden alvorens het repatriëren, hebben zij gemeen dat zij allemaal een beeld hadden van hoe het zou zijn om in Nederland te wonen. Doordat de expatgezinnen vaak jaarlijks op vakantie naar het thuisland gingen, was Nederland geen geheel onbekend terrein voor de expatkinderen. Respondent 9 gaf bijvoorbeeld aan dat hij “*wel weet hoe het is om hier te wonen*”, aangezien hij elke zomer vier tot zes weken op vakantie in Nederland was. Aan het einde van het interview zei respondent 9 echter dat komende expatkinderen niet teveel moesten verwachten van een nieuwe locatie.

“Eh, be free. Ja, niet te veel van verwachten eigenlijk. Je moet niet eh - Als je net in een hele eh, luxe plek bent geweest dan moet je niet te veel verwachten van de volgende bestemming je moet gewoon, je moet gewoon net alsof doen dat je, dat je niet weet wat aankomt en dat je alles gaat accepten. Dus dat je niet eh - Want soms als je dan denkt van oh dit wordt veel leuker en dan kom je er en dan is het niet leuker dan word je een beetje ja, niet depressief maar gewoon - Dan vind je het gewoon niet zo leuk als wat je zou hebben gehad eh, als je minder ervan had verwacht. Ja, eh. En gewoon contact houden met je oude vrienden, eigenlijk.”

(Respondent 9)

Daarna gaf hij aan dat hij zelf ook teveel had verwacht van Nederland:

“Het is niet zoveel als - Het is gewoon veel anders dan ik had verwacht en dan daarom vond ik het begin ook niet zo leuk en op school had ik dan ook weer moeilijk maar ja. Ik had ook een beetje te veel verwacht van Nederland, ik dacht echt dat eh, dat het echt eh, veel leuker zou zijn hier.”

(Respondent 9)

Niet alleen ten aanzien van school en het dagelijks leven hadden de expatkinderen verwachtingen. Ook werden enkele voorbeelden van gedrag genoemd.

“Ehm, ik vind dat ze in het buitenland veel netter zijn. Want daar- ja, in Nederland schelden ze heel veel en in het buitenland deden ze dat niet en dat was ik ook niet echt gewend. Dat vind ik wel een heel groot verschil.”

(Respondent 5)

“Ehm, nou, vooral de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Ik merk ook als ik in de klas zit, dat er ook veel minder respect is voor de leraar dan in het buitenland. Ja. En dan, het is gewoon, ja, ja, vooral dat eigenlijk, ja. Mensen gaan op een hele andere manier met elkaar om dan in het buitenland.”

(Respondent 8)

Doordat de kinderen de taal spreken en meerdere malen op vakantie in Nederland zijn geweest, hebben zij een mental map gevormd over Nederland en hoe Nederlanders met elkaar omgaan. Het lijkt erop dat verwachtingen die zij hadden niet altijd corresponderen met de werkelijkheid. Dit komt overeen met de theorie van Stroh et al. (2005). Doordat de mental map van het thuisland niet accuraat is, kan dat zorgen voor gedrag wat anders is in het thuisland. Nu het perspectief van de expatkinderen is besproken, zal het perspectief van de expatouders hieronder aan bod komen.

6.2 Perspectief ouders

Nu het perspectief van de kinderen is besproken, wordt gekeken naar het perspectief van de vijf ouders. De negen topics worden hieronder op dezelfde manier doorlopen als in het vorige hoofdstuk.

1. School

De scholen waarop de expatkinderen hebben gezeten, zijn volgens de ouders zorgvuldig gekozen. De keuze viel daarbij bijna altijd op internationale scholen. Soms omdat er geen andere keuze was, maar voornamelijk vanwege het gehanteerde systeem.

“Ja, in eerste instantie hielden we heel erg vast aan het Nederlands. Weet je wel, o, dat is een Nederlandse school dus laten we daar naartoe gaan. En nooit zo overwogen om naar het internationale onderwijs te gaan of het anderstalig onderwijs, met name Engelstalig. Maar op een gegeven moment kom je er toch achter dat het niet een eenmalig avontuur is, een eenmalige posting, dat je waarschijnlijk toch wel langer rond gaat trekken. En dan is het gewoon veel handiger om eh, in het eh, internationale onderwijs eh, terecht te komen voor je mobiliteit.”

(Respondent 14)

“Ja. Altijd internationale scholen. Eh, dat is wereldwijd een en dezelfde systeem. Dus je wil ze toch in een bepaald systeem houden, dus als ze weer opgepakt werden na drie, vier jaar, dan was dat geen grote stap. Want het is natuurlijk al een grote stap om weer opnieuw vrienden te maken, weer opnieuw je school te vinden, weer opnieuw je dokter te vinden, enzovoorts, enzovoorts, enzovoorts. Dus altijd internationale scholen. En dan heb je soms de keus uit Amerikaans systeem, soms uit Engels systeem. Heel enkeltje heb je Shell scholen nog, dat is Nederlands gebaseerd. Ehm-”

(Respondent 12)

Daarbij wordt duidelijk dat de expatkinderen betrokken waren bij de keuze in scholen.

“Ja, ja het grappige is, we hebben heel veel scholen bekeken. Ik denk wel samen, ... (00:03:56) misschien wel vijftig, ik bedoel dertig denk ik. Met de kinderen over de jaren. En je loopt door zo'n school en je voelt meteen welke past bij die kinderen. Het is helemaal niet, uiteindelijk niet heel moeilijk, maar uiteindelijk was het eigenlijk in alle gevallen eigenlijk heel obvious wat het moest worden.”

(Respondent 10)

Dat het leven van de kinderen en de gekozen scholen belangrijk zijn, blijkt uit het feit dat voor velen dit de hoofdreden is om te repatriëren of om te verhuizen naar een bepaalde stad in Nederland.

“Maar eigenlijk zijn wij verhuisd omdat we, om de kinderen nog de kans te geven om dat nog net een klein beetje mee te pakken. Want de oudste, die gaat, die is nu naar de universiteit en de middelste heeft nog twee jaar te gaan. En die had niet meer kunnen wisselen volgend jaar, want je gaat niet voor je eindexamen verhuizen. Dus dan waren we gewoon in Londen gebleven. En de jongste is veertien dus die heeft nog vier jaar te gaan.”

(Respondent 11)

“Ja. Ja, omdat de kinderen, we wilden ze niet nog een keer oppakken. En in de buurt van Rijswijk, waar Anoniem werkt, was geen plaats meer op de internationale school, dus zijn we uiteindelijk hier naartoe gekomen puur vanwege de school. Ja. Dus niet vanwege het werk. Maar eh, ja, dus we willen ons zeker wel eh, wel hier blijven tot Anoniem klaar is. En die moet nog vijf jaar. Ja.”

(Respondent 14)

Respondent 14 gaf daarbij aan soms nog twijfel te hebben wat betreft de keuze van de school. De vraag of een Nederlandse school beter zou zijn om te integreren speelt hierbij een rol. Al met al is het duidelijk dat de schoolkeuze niet wordt gemaakt zonder nadenken wat het beste is voor ieder individueel kind.

2. Tijd in gast- en thuisland

Bij de vraag *'waar denk jij dat jouw kinderen zich het meest thuis voelen?'*, realiseerden de ouders zich dat een land waarin hun kinderen zich 100% thuis voelen, niet vanzelfsprekend is en soms tijd nodig heeft.

"En dat eigenlijk dus die behoefte hadden, hè, om, om zich zeg maar thuis te voelen.

Iets wat ze eigenlijk niet echt kenden, al voelden ze zich prima thuis in Engeland en Brazilië en weet ik veel. Ze hebben hier het leven gehad altijd. Maar dat was echt een soort behoefte naar dat idee van, ja identiteit ook denk ik."

(Respondent 11)

Twee ouders meenden daarbij dat leeftijd en het laatste gastland meespelen met waar de kinderen zich thuis voelen. Volgens respondent 12 zou dat komen omdat daar de meeste herinneringen liggen.

"Ja. Ja, ja, zeker, eigenlijk wel. Omdat, als je onder bent, ga je ook realistisch zijn, en dan weet je van oké, ehm, ik ben Nederlands. Waarom? Je hebt een Nederlands paspoort, opa en oma zijn Nederlands, papa en mama zijn Nederlands. Maar dan komt de vraag van, voel ik me Nederlands? En dat kunnen ze zich niet voelen, omdat ze er nooit hebben gewoond."

(Respondent 12)

"Maar ik- dat komt ook door de leeftijd denk ik, dat ze zich toch heel bewust die periode hebben meege- dat ze heel bewust die periode hebben meegemaakt en ook, ja heel veel vrienden daar hebben gekregen en ze vonden ook het onderwijsstelsel onwijs leuk. Dus eh-"

(Respondent 14)

Bij respondent 13 was het antwoord snel gegeven, aangezien hij en zijn gezin voor het grootste deel in Nederland hebben gewoond. Hun uitzending was eenmalig en van korte duur, waardoor de antwoorden vaak afwijken van de andere expatouders. Zijn antwoord was dan ook: *"in Nederland"*. Om een verbinding met het thuisland te houden gingen de gezinnen minimaal één keer per jaar op vakantie. Hieronder zal dit verder besproken worden.

3. In contact met het thuisland

Zoals de expatkinderen al aangaven, gingen de expatgezinnen jaarlijks naar Nederland op vakantie. Voor sommigen was dit zelfs drie á vier keer per jaar.

“In principe ga je elke zomer. Dan krijg je een eh, een eh, een hometicket, zeg maar. Dus sowieso elke zomer kwamen we terug. En dan ben je een aantal weken in Nederland en dan probeer je zo veel mogelijk natuurlijk weer alles op te snuiven, de Albert Heijn en de Hema en je vrienden en familie. Nou ja, dan eh-”

(Respondent 12)

Dit geldt verder voor de expatgezinnen die voor een groot deel in het buitenland hebben gewoond. Respondent 13 gaf aan juist zoveel mogelijk in het gastland te willen reizen, wetende dat zijn uitzending van korte duur zou zijn. Hierdoor was minder behoefte om tussendoor meerdere keren naar het thuisland te gaan.

“Ja, wij wisten dat voor ons al, eh, dat, dat het eindig zou zijn, dus dat het niet, eh- Kijk, ik denk wel dat je gelijk hebt, dat je, als je weet dat je, eh, komende tien, vijftien jaar expat bent, dat je dat meer doseert en, eh, ik denk dat wij ook wel bekend stonden als één van de gezinnen die, eh, ongeveer het meeste reisde, want elke korte vakantie die we hadden, zelf in de weekenden, lange weekenden, dus als ze een vrijdag vrij hadden of maandag, dan-”

(Respondent 13)

De verbinding met het thuisland werd overigens niet alleen via vakanties gemaakt, maar ook via contact met familie en vrienden.

“Maar ze hebben ook altijd een goede relatie met alle neefjes en nichtjes gehad. Ze hebben een goede relatie met een aantal kinderen van onze vrienden. Dus ze, ze hebben hier wel een basis maar natuurlijk die school is weer alles nieuw. Maar dan ook weer niet zo nieuw. Want, hè, Londen is natuurlijk ... internationaal. Ze zitten nu op de internationale school, dus ze zitten wel weer in een vergelijkbare omgeving.”

(Respondent 10)

“Maar de ouders zijn wel altijd op bezoek gekomen overal en de keren dat ze er waren, was, ja, dat, dan leef je gewoon heel intensief met elkaar, dus dan maak je eigenlijk veel goed van dat gemis in de periode dat je ze niet eh, dichtbij hebt. Maar met name eh, Skype en, ja, langdurige bezoeken. Tijdens de zomervakantie natuurlijk zijn we constant bij elkaar en eh, ja, wanneer ouders kwamen dan wa- kwamen ze meteen van drie tot eh, tot soms wel eh, vijf, zes weken, dus ja.”

(Respondent 14)

Respondent 14 gaf daarbij aan dat het contact voornamelijk via vakanties liep en dat het soms lastig was om de kinderen met opa en oma via Skype te laten praten.

“Dat is onwijs gaaf. Ja. Ja, daar is ze nu mee gestopt. Eig- nee, in Amerika al mee gestopt, dus twee jaar, tweeënhalft jaar geleden. Omdat de post zo onbetrouwbaar was eh, daar. Ja. Dat is eh, wel bijzonder. Maar de, ja de kinderen was ook moeilijk, want je moet ze echt, weet je wel, ga nu eens even gezellig met opa en oma praten. Ja, dat hebben ze eigenlijk te weinig gedaan. En kun je- ja, kan ik mezelf dat verwijten of, ja, dat is gewoon moeilijk om dat eh-”

(Respondent 14)

Kortom, de antwoorden laten zien dat de ouders voornamelijk via vakanties bewust een verbinding met het thuisland en een relatie met familieleden onderhielden. Hoe de ouders tegen de relaties met andere kinderen aankijken, komt in de volgende categorie aan bod.

4. Relaties met andere expatkinderen, inclusief broers en zussen

De ouders van de expatkinderen lieten weten dat door de opgedane ervaring in de gastlanden, hun kinderen openstaan voor alle culturen en daarmee ook alle kinderen. Volgens de ouders hadden hun kinderen geen specifieke voorkeur voor wel of geen expatkinderen. Daarbij lieten de ouders ook weten dat hun kinderen makkelijk contacten aangaan.

“Ze zijn heel open en heel, ja, ontvankelijk voor dingen denk ik. In die zin. Ja. En ze oordelen ook helemaal niet snel. Nou ja, als je kijkt naar eh, want ze hebben nou een vriendje, Ahmed en eh, ik weet niet, het komt natuurlijk overal vandaan, Islamitisch en eh, beste vriend en dan komt 'ie eten, mam, geen varkensvlees en, weet je wel, dat soort dingen ... (00:15:18). Ja, nee dat vinden ze allemaal heel normaal. En van discriminatie, daar snappen ze niks van, want ze zijn natuurlijk opgegroeid eh, met zo veel verschillende culturen, religies, eh, ja. Ik denk wel dat ze, dat ze heel, heel ruimdenkend zijn daardoor en heel flexibel. Ja.”

(Respondent 14)

Wel zagen de ouders dat de kinderen meer internationale vrienden maken. Dit zou volgens hen voornamelijk door de internationale omgeving komen. Respondent 11 noemde het een “natuurlijk proces”.

“Maar dan moet je je voorstellen dat doordeweeks, ja, de meeste uren zit je op school. Dus het zijn deze omgeving, en hier heeft ze dus allemaal vriendinnen die gelijk zijn. Zitten allemaal in hetzelfde schuitje.”

(Respondent 12)

“Anoniems beste vriendinnetje was een Chinees meisje wiens moeder voor de ambassade werkte, ook wel echte Expats maar, ik zie daar geen enkele correlatie tussen gewoon wat die scholen is echt gewoon, ja, die private scholen, daar zitten gewoon veel, nog meer dan gemiddeld buitenlandse kindertjes op.”

(Respondent 10)

Respondent 10 gaf daarbij wel aan dat het wellicht geen toeval is dat de gekozen vrienden buitenlands zijn en dat zijn oudste dochter hier in Nederland *“heel duidelijk internationale vriendinnen kiest”*. De expatouders zagen in dat het misschien te maken zou kunnen hebben met het zoeken van een aansluiting en dat ‘internationale’ kinderen vaak groepen vormen.

“Maar ik merk ook hier op school bijvoorbeeld, het blijven twee groepen. De nationale stroom, de internationale stroom, maar het integreert ook niet. Dat heb ik met de directeur, van, o, doe je dan veel samen? Ja, we hebben zo veel geprobeerd, maar het werkt niet.”

(Respondent 14)

Dat het gewoon, de communicatie gewoon makkelijker verloopt omdat ze gewoon hetzelfde perspectief delen.

(Respondent 11)

Respondent 13 liet weten dat zijn kinderen vasthouden aan de vrienden uit het gastland.

“Nou, het voorbeeld is wel dat ze nu naar een vriendje toegaat die ze kent uit India. Dus het is heel erg zo dat ze heel erg kleven aan, eh, vriendjes en vriendinnetjes van die tijd. Maar misschien zijn we nog te kort terug, want we zijn net, eh, drie maanden terug, maar Anoniem zegt, ik heb maar één vriend en dat is die vriend uit India.”

(Respondent 13)

Deze uitspraak laat zien dat de tijd sinds terugkomst ook een rol speelt in het repatriëringsproces. Zoals gezegd zijn de geïnterviewde kinderen allemaal in 2014 of 2015 teruggekomen. Het is waarschijnlijk dat over een aantal jaar de ervaringen anders zijn. Tot slot vergelijken de ouders gedurende de interviews hun kinderen meerdere malen met elkaar. Dit lijkt logisch, aangezien de onderzoeker vraagt naar de ervaringen van hun kinderen en per gezin 2 of meer kinderen aanwezig zijn. Gezien de antwoorden lijkt het dat elk kind het repatriëren op een andere manier ervaart.

“Ja, nou, de één is wel wat stugger dan de ander en, eh, eh, we staan allemaal wel anders in het leven. Onze kinderen verschillen wel heel erg. Als je Anoniem, onze oudste, gaat interviewen, die is ook weer totaal anders, dat zal je wel merken.”

(Respondent 13)

“Eh, Anoniem heeft er een poosje opgezetten, ja, nu, ja, beetje te druk allemaal. Anoniem 2 is een ander kind, die is daar niet geïnteresseerd in. Die trekt haar lijn-”

(Respondent 12)

5. Invloed van ouders

De communicatie omtrent de verhuizing naar een gast- of thuisland, zal nu vanuit het perspectief van de ouders besproken worden. Alle ouders -op respondent 13 na- gaven aan dat leeftijd een rol speelde in de manier waarop er gecommuniceerd werd.

“Ja, dat zijn altijd wel hele spannende periodes en, ja, ik- dat voelen ze natuurlijk ook wel dat er van alles speelt, maar we hebben het altijd een beetje geheim proberen te houden. Ze wisten wel dat er iets ging komen, maar, weet je wel, het zijn van die eindeloze discussies ene moment gaan we misschien naar Moskou, dan gaan we misschien naar Brazilië, dan wordt het misschien toch uiteindelijk, dus je wilt kinderen niet die onzekerheid geven. Dus we hebben het altijd zo lang mogelijk voor ons gehouden, totdat we het zelf wisten. En dan echt, weet je wel, rond de tafel van, jongens, ga eens zitten want we hebben groot nieuws en eh, nou, we gaan, dit en dit gaat gebeuren. En dan merk je wel naargelang ze ouder worden, dat dat natuurlijk steeds ingrijpender is, zo'n verhuizing. Omdat ze zich steeds meer, ja steeds intensere vriendschappen opbouwen. En eh, ja, dat gewoon moeilijker is naargelang ze ouder worden om ze op te pakken en eh, en weer ergens anders neer te zetten. En dat merk ik nu met name aan m'n jongste, die eh, ja, is toch een beetje, ik maak me nu wel een beetje zorgen over.”

(Respondent 14)

Respondent 14 gaf daarbij aan:

“Hoewel het heel flexibele kinderen zijn, juist omdat ze zo vaak verhuisd zijn, maar toch, naargelang ze ouder worden, wordt het ingrijpender omdat ze emotioneel er anders in staan. Ja en zulke hechte vriendschappen hebben opgebouwd en, ja je rukt dat weer los en hoptatee, je zet ze ergens anders neer en dan eh, maar ze doen het ontzettend goed, moet ik zeggen.”

(Respondent 14)

Ook respondent 10 vertelde dat toen de kinderen nog jong (tussen de 1 en 3 jaar) waren, het nog geen “issue” was om te verhuizen. Respondent 12 meende ook dat de communicatie werd afgestemd op leeftijd.

“Dat heeft ook weer met leeftijd te maken. Als ze heel jong zijn, dan stop je ze bij je in de koffer en je verdwijnt weer. Als ze ouder worden en bewuster zijn, ehm, moet ik even nadenken. Ja, ik denk toch wel een jaar of vijf, zes. Dan krijgen ze toch wat dingen mee natuurlijk, want ze zijn op school, ze moeten afscheid nemen van vriendinnen. En dan maakten we er altijd wel een ritueel van. Dat dus het afscheidproces, dat ze mochten trakteren, nou ja, sleepovers natuurlijk, nog laatste dingetjes met je vriendjes en vriendinnetjes.”

(Respondent 12)

Hoewel respondent 14 het “*geheim*” hield voor de kinderen, was respondent 13 transparant over alle mogelijkheden. Het grote verschil is hier wederom de duur van de uitzending. Het gezin van respondent 13 wist drie jaar geleden dat dit hoogstwaarschijnlijk een eenmalige uitzending van relatief korte duur zou betekenen. Tijdens het verblijf in het gastland heeft respondent 13 wel geprobeerd te solliciteren in andere gastlanden. De kinderen werden hiervan op de hoogte gehouden. De andere respondenten gaven aan hun kinderen zoveel mogelijk voor te bereiden op een komende verhuizing.

“En toen we naar Nederland gingen hebben we wel al gewoon, hebben we al november december, al bijna een jaar voordat we weg gingen wisten we nog niet zeker wat er zou gaan gebeuren. Maar toen zeiden we al een beetje van, hè, we moeten een beetje een keuze gaan maken.”

(Respondent 10)

“Eh, nou ja, internet is natuurlijk tegenwoordig een super fenomeen, met z'n allen achter de computer om te kijken naar het nieuwe land waar je naartoe gaat. Informatie, eh, samen plaatjes bekijken natuurlijk, op jonge leeftijd. Ehm, scholen kijken van tevoren. En als we het geluk hadden, zorgden we er altijd voor dat we vroeger gingen, zeg maar, dus echt tijdens de vakantie, zodat we de school konden bekijken voordat zij überhaupt begonnen. Nou, die luxe heb je natuurlijk niet altijd. Maar, ja, het feit dat je het gezien hebt, je nieuwe school, en eh, ja, en uiteindelijk, elke school is hetzelfde. Dus dat voelde altijd wel weer goed, want alle juffen, die hebben natuurlijk hun tekeningen aan de muur en eh, en eh, toen ze ouder werden, moet ik even nadenken hoe de, ja, tegenwoordig natuurlijk ehm, al adressen, hè. Via Facebook. Want dat hebben we in Australië gedaan toen, via de school waren we op twee namen gekomen, die meisjes hadden dus hun eh Facebookadressen doorgegeven en zo kon Anoniem dus al contact hebben met twee meiden en-”

(Respondent 12)

Het bovenstaande citaat van respondent 12, laat zien dat sommige ouders hun kinderen probeerden te betrekken bij het proces. Respondent 10 gaf aan het “*gewoon een beetje in dialoogvorm*” te doen. Hoewel de communicatie per gezin zal verschillen, komt duidelijk naar voren dat de manier van communiceren veranderde, naarmate de kinderen ouder werden.

6. Re-entry programma's

De expatkinderen lieten weten geen gebruik te hebben gemaakt van extra begeleiding of een re-entry programma. Ook de ouders gaven aan dat de kinderen geen programma hadden gevolgd. De ouders waren het eens dat het een positief effect zou kunnen hebben op het repatriëringsproces. Volgens respondent 11 zou het voor de kinderen best “*grappig*” kunnen zijn om op een “*leuke speelse, ludieke manier*” over ervaringen te praten. Respondent 10 gaf daarbij aan:

“ik denk, ik zou meer denken, dat wat helemaal niet zo slecht zo zijn is als je iets hebt van een half dagje waarin je, misschien niet zozeer over de culturele specifics maar meer over waar moet je op letten als je je aanpast. Gewoon überhaupt, wat zijn de dingen die met jou gebeuren. hè, want dat hebben wij wel gehad toen we weggingen voor het eerst hè. Dan leer je dus, eerste week ben je depressief en de tweede week ben je super blij en de derde week ga je een beetje normaal doen. Dat was een beetje, we kregen dus zo’n curve te zien. En dan gebeuren die dingen en ik weet nog, jij zat te huilen in de auto in Trinidad omdat je je gewoon totaal niet kon voorstellen dat je daar ooit gelukkig zou worden. En drie weken later was je zo blij als een konijn. Dus een, maar dan zie je dat dus wel een beetje, van hé, dat heb ik gelezen in dat boekje. Dat het nu voel is niet zo verrassend. En ik weet niet, eh, we hebben een goede makkelijke relatie met die kinderen, maar die tieners komen hier elke dag thuis en gooien hun emoties op tafel. Dus we checken wel in, maar ze zeggen altijd dat het goed gaat, dus ik ga er vanuit dat het-”

(Respondent 10)

Uit de onderstaande citaten blijkt dat de ouders een begeleidende rol probeerden te spelen in het repatriëringsproces van de kinderen.

“Ik denk dat hij wel wat begeleiding nodig had gehad, ook al had hij, hij zegt wel dat hij dat niet had gewild, maar dat, dat zou ik wel, voor hem wel fijn hebben gevonden, want hij was ook nog, ehm, voor hem was het nog moeilijker omdat hij, eh, kon nog gewoon naar de basisschool, groep acht. Dus voor hem was de stap best wel groot. Of hij kon naar zijn vriendjes van, eh, de basisschool die hij nog kende uit één, twee, drie, vier, eh, vijf, eh, of naar een internationale school. En hij heeft wel bewust gekozen voor internationale school, want ik heb niet voor niets drie jaar Engels geleerd. En, eh, en ook de manier waar op ze leren, maar af en toe, eh, hij moet er wel veel voor laten, weet je? Hij moet heel veel, eh, hij moet in zijn eentje met de trein naar Almere, eh, ja, hij is een jochie van elf, door de stad heen, de trein naar Almere en, eh, soms kan hij met zijn broer of zijn zus mee, maar soms ook niet. Een beetje begeleiding zou voor hem geen kwaad kunnen denk ik. Maar dan moeten wij dat maar doen.”

(Respondent 13)

“Ja, dus dat is denk ik iets waar je denk ik die kinderen meer mee zou kunnen helpen. Maar ik denk dat goede ouders dat ook kunnen. Of dat nou, eh, ... (00:21:07) redelijk nuchter zijn over dit soort dingen-”

(Respondent 10)

“Ja, is wel een interessante vraag. Ik denk dat je dat zo veel mogelijk als ouder probeert te doen. Die begeleiding. En dan denk ik aan hele praktische zaken, in het verkeer je weg kunnen vinden, regels, ook eh, weet je, over mentaliteit eh, weet je, hoe mensen wonen, wat ze van elkaar verwachten en gewoon het algemeen, algemeen leven in Nederland eh, voeding, supermarkten gewoon eh, dat ze daar, ja, dat probeer je natuurlijk als ouders een beetje. Ja maar soms zou het misschien ook wel eens prettig zijn om een soort inburgeringscursus te hebben. Ook voor jongeren.”

(Respondent 14)

Tegelijkertijd realiseerden sommige ouders dat zij wellicht niet alles kunnen ondervangen.

“En en ja, ik bedoel wij zijn geen psychiaters, psychologen die, nou ja en sowieso, zo’n gesprek voeren en dat allemaal uitvinden. En nou ja, hè, dat, ook eh, hoe beet het, traceren. Wat ik bedoel wij weten (00:21:37) ook niet wat er allemaal op school gebeurt weet je, hoe ze daar rondlopen. Of ze daar zoiets hebben van o, ik ken niemand, ik heb al mijn vrienden niet. En, weet je, of dat eh, nou ja, hè, dat, daar ongelukkig over zijn of zo. Maar gewoon proberen weg te, nou ja, weet je. Dat soort dingen. Dat is best wel heel goed mogelijk.”

(Respondent 11)

“O, maar dat, dat speelt ook inderdaad mee. Ehm, ehm, als ik als moeder een bepaalde raad aan mijn kind geef, of een vreemde een raad geeft, van wie neem je het aan? Ja, toch maar van vreemden, toch? Als je-”

(Respondent 12)

De onderstaande uitspraak laat tot slot zien dat de ouders merken dat het ‘thuiskomen’ veel impact heeft.

“Ook als je weggaat, is het ontzettend moeilijk om afscheid te nemen natuurlijk, hè, van je ouders, je vrienden, je familie, maar als je eenmaal weg bent, dan merk je dat het makkelijker is om weg te gaan dan terug te komen. En je krijgt veel meer support van je bedrijf om weg te gaan dan om terug te komen. Want als je weggaat en je komt in een nieuw land, dan is natuurlijk ook alles nieuw voor je, dus dan gaan ze je overal bij helpen. Het vinden van een huis, het, eh, weet je, zelfs als je naar een winkel moet, gaan ze je overal laten zien waar je heen moet. Als je terugkomt, dan is het eigenlijk van, ja, dat weet je toch? Het, dit is je thuisland dus, eh, eh- En terwijl het is misschien het emotionele aspect, hè, het is best wel een impact op je leven, eh, dat wordt denk ik niet, eh, genoeg, eh, eh, wordt niet genoeg aandacht aan besteed.”

(Respondent 13)

Hoewel de behoefte voor een re-entry programma persoonsgebonden blijft, lieten de ouders weten dat extra begeleiding goed zou zijn voor sommige kinderen.

7. Tips voor andere expatkinderen

Een laatste vraag van de interviews ging over de eventuele tips die de ouders hebben voor komende expatkinderen. Respondent 13 gaf mee positief in het leven te staan en de positieve elementen uit de andere cultuur mee te nemen naar huis. Volgens respondent 14 was naast een positieve instelling het ook belangrijk voor komende expatgezinnen om een “open mind” te hebben en zich voor te bereiden door het repatriëren te zien als een nieuwe uitzending.

“Ja. Ja. Ehm, ja, die open mind, ik denk dat dat heel belangrijk is. Dat je open staat voor wat komt, maar ook wel dat je, ja met je ouders die Nederlander zijn, dat die je toch wel door dingen heen praten, je een beetje voorbereiden op de maatschappij, op allerlei aspecten. Het schoolleven, eh, interactie met elkaar, omgangsvormen. Ja en ik weet niet eens zozeer of je daar zo heel bewust op moet voorbereiden. Eigenlijk komt het ook wel vanzelf. Net zoals dat je een andere posting, want we hebben het gewoon ook weer als een nieuwe posting gezien. En je hebt eigenlijk dezelfde instelling als wanneer je naar een ander land gaat, weet je, alle begin is moeilijk. Je, je bent ont-, on-, ontredderd, ontvreemd, eh, je voelt je niet thuis en dat moet je langzaam opbouwen, dat is hetzelfde in Nederland en dat heeft gewoon tijd nodig. En natuurlijk kunnen met name je ouders je daar voorbereiden denk ik. Ik denk dat het moeilijk is om daar bijvoorbeeld een, een, een, een eh, een, als je ge-, ge-, gekoppeld wordt aan een Nederlands kind of zo die jou dan wegwijst zou maken, is ook weer moeilijk, want die kan zich niet inleven in waar je vandaan komt. Want dat is het eigenlijk hè?”

(Respondent 14)

Respondent 14 begint hier over het koppelen aan een Nederland kind. Ook respondent 12 meende dat het koppelen aan leeftijdsgenoten positief zou zijn voor komende expatgezinnen.

“Ik denk als ze wat meer praktisch gericht gaan kijken, dus echt leeftijdgenoten, groepen gaan maken, je moet een negenjarige niet met een twaalfjarige samen zetten, maar je moet ook geen twaalfjarige met een zestienjarige gaan samen zetten. Dus je moet echt bepaalde groepen gaan verzinnen, die met elkaar op een of andere manier in contact kunnen komen.”

(Respondent 12)

Respondent 10 gaf aan de kinderen direct in de Nederlandse cultuur te laten deelnemen, door hen bijvoorbeeld *“meteen op de fiets”* te zetten. Respondent 11 gaf aan dat sport hier ook bij kan helpen.

“Ja, maar inderdaad, dat zou ik ook zeker mensen adviseren. Maar dat is niet heel makkelijk, omdat, eigenlijk omdat wij in ieder geval niet, dat Nederlands leven geleid hebben. En één van de grotere problemen, vooral voor die tieners, is natuurlijk dat Nederland, die jeugd draait allemaal over de hockeyclub. En misschien de tennisclub, nou ja en daar, sowieso kom je er al heel moeilijk tussen als je daar al niet al vanaf het begin af aan zit. Maar in ons geval is het ook nog zo dat onze kinderen geen hockey spelen.”

(Respondent 11)

“Voor Expat families zou je eigenlijk bij voorbaat al moeten zeggen, voordat je weggaat, laat je kinderen vooral een Nederlandse sport doen waar je ook woont. Zodat als ze terug komen ze dan in ieder geval bij zo'n sportclub kunnen.”

(Respondent 11)

Tegelijkertijd kan met sport een connectie gemaakt worden met Nederlandse kinderen. Kijkend naar de tips van de expatouders, kan gezegd worden dat de connectie met cultuur en leeftijdsgenoten helpt bij het repatriëren. Tot slot zullen de twee toegevoegde categorieën ‘taal’ en ‘mental map’ net als bij de expatkinderen hieronder aan bod komen.

8. Taal

De ouders gaven aan de Nederlandse taal te onderhouden, door onder andere thuis Nederlands te spreken. Respondent 12 geeft daarbij aan dat het grammaticaal gezien lastiger was om bij te houden. Respondent 11 geeft aan dat het gebrek in de Nederlandse taal een *“behoorlijke psychologische impact”* heeft, aangezien de kinderen hierdoor minder presteren in het onderwijs.

“Nee. En ook taal speelt ook wel een rol, kijk, op die school zitten veel internationale mensen. Dus daar valt het niet zo op. Maar gewoon onder zelfs de familie en, nou ja, Nederlands ... (00:09:00) hebben ze altijd, is toch een beetje een handicapje omdat ze allemaal rare dingen zeggen. Omdat ze allemaal rare woordjes spreken. Dus ik denk, die taal is een handicap. Maar dus wel het aanpassend systeem dat is echt iets wat interessant is voor jouw onderzoek. Want dat, nee, maar dat is iets wat ze echt terug zet en dat is zo moeilijk voor die kinderen. Want weet je, die moeten ook, hè, in het buitenland eigenlijk extra hard werken om mee te komen. Omdat ze en ze zijn niet Engels, ze zijn niet Braziliaans, ... (00:09:25) zitten ze op zo'n niveau, nadat ze een aantal jaar in zo'n land gewerkt hebben, waarin ze zeg maar kunnen werken op een niveau dat past bij hun intellectuele, ja hoe noem je dat, bij hun intelligentie niveau. En dan komen ze dus, hè, in een ander land, nou ja in Nederland. Ook al is het thuis, worden ze weer terug geworpen. En dat is iets wat Anoniem ook heel duidelijk zei. Die zei van, ja, weet je echt top cijfers en nu ben ik zo'n beetje middelmatig ... (00:09:45) voelt zich een beetje een sukkel, zeg maar.”

(Respondent 11)

Zoals gezegd was ‘taal’ geen topic binnen het interview. Opvallend is dat dit onderwerp zowel door de expatkinderen als door de expatouders werd genoemd. Dit laat wederom zien dat de Nederlandse taal is een noemenswaardig onderwerp is als het gaat om het (re-)integreren in Nederland.

9. Mental map

Het laatste onderwerp dat wordt besproken is de mental map. In topic 6 over re-entry programma's gaven de ouders aan hun kinderen te begeleiden en voor te bereiden op het wonen in Nederland. Doordat het referentiekader is opgebouwd in het gastland, kwamen sommige zaken onverwachts voor de expatkinderen.

“Ja, je doet het natuurlijk als onder neem je die taak op je. Maar ook, ik weet goed dat we voor het eerst naar het voetballen gingen en dat dat voor Anoniem ook gewoon een shock was, weet je wel, dat iedereen tegen de scheids in ging en kut hier en, weet je wel, dat, dat, ja, dat is natuurlijk not done in het buitenland eh, je hebt altijd the f-

word en the dit-word en the, dat is a- allemaal woorden, maar hier is het gewoon weer heel grof in taalgebruik. Dus dat leg je dan uit, dat, ja, dat dat hier normaal is om shit te zeggen en, ja. Ja, misschien zou het, ja ze worden langzaam dan een beetje street wise. En ik vind het ook wel leuk dat ze, ik hoop Anoniem ook binnenkort echt weer, op een Nederlandse sportclub zitten en dat ze daardoor met Nederlanders omgaan en gewoon worden ondergedompeld in, ja, zoals voetbal, want hier stapt iedereen natuurlijk na het sporten met elkaar onder de douche.”

(Respondent 14)

De verwachtingen die de kinderen hadden ten aanzien van Nederland, werden onder andere gevormd tijdens de jaarlijkse vakanties. Respondent 14 gaf aan dat één van haar kinderen altijd heeft geroepen “o, ik wil ook een keer in Nederland wonen, lijkt me zo leuk”. Respondent 11 zei ook dat haar kinderen hoge verwachtingen hadden ten aanzien van Nederland.

“Omdat ze natuurlijk altijd maar geroepen hebben van, we zijn Nederlands, maar nog nooit er gewoond hadden. En wat een grote rol speelde is dat ze altijd dachten dat in Nederland het eigenlijk, het het paradijs op aarde was. In de zin, zeg maar in de zin dat ze met de fiets naar school, lekker boterhammen eten en alles makkelijk. Terwijl, hè, zoals in Engeland is alles heel erg geregeld en geordend. En, heb je altijd inderdaad die, die, fixed lunches in school en uniformen en ook heel veel competitie en zo. Terwijl je in Nederland natuurlijk, de kinderen die ze hier kennen, daarvan horen ze ah, hebben we huiswerk, maakt niet zo veel uit.”

(Respondent 11)

Respondent 12 gaf aan het idee te hebben om een rol te spelen in de mental map van haar kinderen.

“En, ten tweede, misschien dat dat mijn fout was, is geweest, zit ik nu te bedenken, maar dat weet ik niet. Ehm, ik heb altijd gezegd, we gaan terug naar Nederland. En dan vertelde ... (00:29:19) allerlei verhalen over Nederland, maar die kwamen helemaal niet aan. Want zij was dus terug in Nederland van haar moeder. Maar zij was weer in het buitenland, zij was dus in een nieuwe situatie. Dus zij liep eigenlijk een beetje tegen haar gevoel aan, van, ik behoort terug te zijn, maar, waar ben ik? Ik herken niks. Snap je?”

(Respondent 12)

Het verschil bij respondent 12, was dat het gezin niet compleet naar Nederland vertrok. De reden om eerder naar ‘huis’ te gaan, had -wederom- te maken met de schoolkeuze voor de kinderen. Het tijdelijk scheiden van het gezin maakte de verhuizing moeilijker. Bovendien gaf respondent 12 aan zelf ook te zijn veranderd tijdens het wonen in de gastlanden. In deze mental map vinden tijdens de uitzending veranderingen plaats (Stroh et al., 2005). De eigen mental map die de respondent communiceerde naar haar kinderen, bleek achteraf niet te kloppen.

“Nee. Want ik zei dan, a, leuk, wonen we dichtbij opa en oma en dan kun je op de fiets en dit en bla, bla, bla. Uiteindelijk, opa en oma wonen op anderhalf uur afstand, ga je niet elke week heen. Dus dat, dat, dat was al in één keer toch heel anders dan dat moeders had voorgeschoteld. Ehm, nou ja, papa was er niet bij. En, ja, ik, ikzelf ben gewoon in een enorme dip terechtgekomen, wat ik nooit had verwacht. En aan de ene kant denk je, niks laten merken, niks laten merken, maar kinderen zijn oplettend.”

(Respondent 12)

De antwoorden van zowel de kinderen als de ouders laten zien dat de mental map samenhangt met hoe het repatriëren ervaren wordt. Als de verwachtingen botsen met de werkelijkheid, kan dit zorgen voor moeilijkheden (Szkudlarek, 2010; Maybarduk, 2008). Zoals respondent 12 aangeeft, kunnen ouders invloed hebben op de mental map van de kinderen. Communicatie speelt volgens Stroh et al. (2005) een belangrijke rol in het up-to-date houden van de mental map. In paragraaf 6.3 zal verder worden gekeken naar de verbanden tussen het perspectief van de ouders en van de kinderen.

6.3 Verband expatkinderen en ouders

Aan de hand van de resultaten is een beeld geschetst vanuit beide perspectieven. Hoewel er meer expatkinderen zijn geïnterviewd, worden de perspectieven toch tegenover elkaar gezet. Het valt op dat de perspectieven van de kinderen en ouders niet ver uit elkaar liggen. De gegeven tips komen bijvoorbeeld in grote lijnen overeen. Zowel de ouders als kinderen geven aan dat een positieve houding ten aanzien van het expatleven helpt tijdens de overgang naar het thuis- of gastland. Daarbij geven beide groepen aan dat het belangrijk is om te participeren in de nieuwe cultuur en om vrienden te maken. Overeenkomsten zijn ook gevonden in de topic ‘re-entry programma’s’. Zowel de ouders als kinderen gaven aan dat er geen gebruik is gemaakt van een re-entry programma, maar dat dit wel had kunnen helpen tijdens het repatriëren.

Wat het meest opvalt is de invloed die de expatouders hebben op de verschillende topics. Sommige moeilijkheden zoals het wisselen van schoolsystemen en afscheid nemen van vrienden, zijn aspecten die horen bij het expatleven. Door de internationale scholen gaan kinderen vanzelfsprekend meer om met andere internationale kinderen. Soms is er daarbij meer tijd om de expatkinderen voor te bereiden en soms moet op korte termijn een verhuizing gepland worden. Iets wat de expatkinderen ook als ‘normaal’ ervaren. Hier lijken de expatouders zich ook bewust van te zijn. De ouders hebben echter wel invloed op de mate waarin contact met het thuisland is. Het contact met het thuisland wordt voornamelijk behouden door middel van vakanties. Hoe vaak en hoe lang wordt voor een groot deel bepaald door de ouders. Ook viel het op dat sommige ouders een band tussen de neven, nichten en hun kinderen stimuleren. Ouders hebben daarmee ook enigszins invloed met wie het contact wordt behouden. Bovendien speelt de mental map een rol. Door de vakanties en het contact met het thuisland wordt de mental map gevormd. Daarbij wordt de mental map voor een deel ook beïnvloedt door communicatie (Stroh et al.

2005). Sommige ouders gaven aan in te zien dat zij invloed hebben op de gevormde verwachtingen en daarmee dus de mental map. Tot slot is een verband gevonden omtrent het topic 'taal'. Vanuit beide perspectieven werd het duidelijk dat taal een rol speelt tijdens de integratie, voornamelijk op school. Hoewel taal en het taalbeleid binnen de gezinnen geen onderwerp was, kwam dit duidelijk naar voren. Beiden groepen gaven aan dat het niet goed kunnen spreken en schrijven van de Nederlandse taal moeilijkheden veroorzaakt tijdens het repatriëren. Het lijkt erop dat ook bij dit onderwerp de ouders invloed kunnen uitoefenen op de Nederlandse taalvaardigheid van de expatkinderen. In het volgende hoofdstuk worden de conclusies besproken, die zijn bepaald de hand van de resultaten en de verbanden tussen de expatkinderen en ouders.

7. Conclusie

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te geven in de ervaringen van expatkinderen inzake het repatriëringsproces, om komende expatkinderen beter te kunnen begeleiden. De hoofdvraag luidt als volgt *‘Hoe ervaren expatkinderen van Shell-medewerkers, in de leeftijd van 13 tot 16 jaar, hun integratie na terugkomst in het thuisland?’*. Om antwoord te geven op de hoofdvraag zullen de deelvragen hieronder beantwoord worden.

Bij de eerste deelvraag *‘In welke mate ervaren expatkinderen van Shell-medewerkers moeilijkheden tijdens het repatriëren?’* kan gesteld worden dat de mate waarin de expatkinderen moeilijkheden ervaren verschillen per individu. Daarbij spelen de algemene factoren, bijvoorbeeld duur van een uitzending, ook een rol in hoe de kinderen het repatriëren ervaren (Bredeman, 2015). De meerderheid van de respondenten (7 van de 9) hebben voor een groot deel van hun leven of zelfs hun hele leven in verschillende gastlanden gewoond. Dit maakt het integreren in Nederland geen makkelijke opgave. Het wisselen van schoolsysteem en aanpassen op school ervaren de expatkinderen als uitdagend. Daarnaast blijkt dat het afscheid nemen van vrienden en het gastland impact te hebben op de kinderen (Pollock & Van Reken, 1999). Ook is het hebben van geen ‘thuis’ is voor sommige kinderen verwarrend. Tot slot speelt taal een rol tijdens het repatriëren. Enkele expatkinderen ervaren dat het aanpassen in Nederland lastiger gaat doordat hun Nederlandse taalvaardigheid niet op moedertaalniveau is. Dit heeft voornamelijk betrekking op het aanpassen op school. De expatkinderen ervaren echter niet alleen moeilijkheden. In de volgende deelvraag wordt besproken wat goed verloopt omtrent het (re-) integreren in Nederland.

Bij de tweede deelvraag *‘Wat verloopt goed omtrent het repatriëren van expatkinderen van Shell-medewerkers?’* kwam naar voren dat de meeste expatkinderen positief naar het repatriëren kijken. Gezien de korte tijd dat de expatkinderen in Nederland wonen, proberen zij allen te functioneren en zich aan te passen aan de Nederlandse cultuur. Daarbij realiseren veel kinderen zich dat hun expatleven uitzonderlijk is en zien dit als een verrijking van hun ontwikkeling (Hervey, 2009). Bovendien viel het op dat bepaalde elementen uit de vorige cultuur worden meegenomen naar de huidige cultuur. Een voorbeeld is dat de expatkinderen grof taalgebruik en roken als onbeschoft ervaren. In het gastland hebben zij namelijk aangeleerd dat zulk gedrag onacceptabel is. Daarnaast zitten bijna alle expatkinderen op internationale scholen en spreken daardoor vaak meerdere talen op een hoog niveau. Het leven in verschillende culturen brengt tot slot dus ook voordelen mee op linguïstisch gebied (Pollock & Van Reken, 1999).

De bovenstaande twee deelvragen geven een beeld van hoe de expatkinderen, in de leeftijd van 13 tot 16 jaar, het repatriëren ervaren. Aangezien ouders een invloedrijke rol hebben, is bij de

derde deelvraag gekeken naar het perspectief van de ouders ten aanzien van het repatriëringsproces van hun kinderen. Door naast de expatkinderen ook de ouders te interviewen, kan de laatste deelvraag *'Hoe kijken Shell-expats en hun partner tegen het repatriëringsproces van hun kinderen aan?'* beantwoord worden. Het perspectief van de ouders ligt niet ver van het perspectief van de kinderen. Beide groepen gaven bijvoorbeeld gelijksoortige tips voor komende expats. Ook de ouders vinden dat het expatleven een verrijking kan zijn voor de kinderen. Daarnaast realiseren de ouders zich dat het expatleven moeilijkheden met zich kan meebrengen en dat het afscheid nemen van vrienden en het gastland verdrietig kan zijn voor hun kinderen. Ook konden de ouders zich indenken dat een 'thuis' voor hun kinderen minder vanzelfsprekend is. Wat het meest opviel tijdens het vergelijken van de perspectieven was het verband tussen het perspectief van de expatkinderen en het perspectief van de expatouders (besproken in 6.3). De ouders kunnen namelijk veel invloed uitoefenen op sommige interventies (Bredeman, 2015). Ondanks dat bepaalde aspecten niet anders kunnen, blijkt dat er toch verbetering mogelijk is omtrent het repatriëringsproces. Het eerste punt heeft te maken met de verbinding met het thuisland. Door middel van vakanties en contact met familie proberen de gezinnen contact te houden in het thuisland. Enkele expatkinderen hadden hierbij contact met neefjes en nichtjes en andere leeftijdsgenoten. Het lijkt dat als dit contact sterk aanwezig is, het een positieve werking heeft op hoe de kinderen naar Nederland en Nederlanders kijken. Hoewel contact door de jaren heen kan verwateren, lijkt het belangrijk dit contact warm te houden. Dit komt overeen met wat Hervey (2009) zegt. De Nederlandse taal is het volgende onderwerp dat in het gastland actief bijgehouden moet worden, zowel in schrift- als in spreektaal. Vooral grammaticale vaardigheden mogen hierbij niet vergeten worden. Dit zal helpen bij het integreren, ook op school (Pollock & Van Reken, 1999). Kijkend naar alle interviews lijken dit de meest belangrijke punten om bij te houden in het gastland. Door het contact en de taal zullen de kinderen zich namelijk meer identificeren met Nederland, wat het integreren makkelijker maakt op het moment dat zij terugkomen in het thuisland (Huff, 2001). Een opmerkelijke bevinding is dat niemand een re-entry programma heeft gevolgd, terwijl uit de literatuur blijkt dat dit helpt bij zowel het integreren als het welzijn van de expatkinderen. Daarbij wisten relatief veel kinderen niet dat re-entry programma's bestonden, terwijl sommigen hier wel behoefte aan hadden. Ook de ouders gaven aan dat het positief zou zijn om de kinderen te laten participeren in een re-entry programma, om onder andere te kunnen praten over hun ervaringen. Gesteld kan worden dat de re-entry programma's dusdanig weinig worden aangeboden en dat hier meer aandacht aan besteed moet worden (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Op deze manier kunnen expatkinderen praten over hun ervaringen en andere expatkinderen ontmoeten. Ook het contact met andere expatkinderen wordt hiermee in werking gezet, wat volgens de theorie positief is voor de kinderen is (Collier, 2008; Hervey, 2009). Dit zal ook helpen bij het repatriëren en het psychologische welzijn van de kinderen (Davis et al., 2013). De laatste interventie zal dus een

groot deel van de moeilijkheden kunnen oplossen (Szkudlarek, 2010; Szkudlarek & McDaniel Sumpter, 2014). Zowel ouders, als scholen en organisaties kunnen hier een belangrijke rol in spelen. Ter afsluiting van dit onderzoek wordt in het volgende hoofdstuk een aantal discussiepunten aangekaart.

8. Discussie

Kijkend naar het bovenstaande onderzoek is het mogelijk om enkele discussiepunten vast te stellen. Deze punten worden in dit laatste hoofdstuk besproken. Het eerste punt is dat de structuur van het interview gebaseerd is op de interventies samengesteld door masterstudente Bredeman (2015). Hoewel de interventies gebaseerd zijn op de literatuur, heeft zij deze zelf samengesteld. Deze samengestelde interventies vormden de interviewtopics binnen dit onderzoek. De gestelde vragen per topic zijn daarbij geformuleerd door de onderzoeker van dit onderzoek. Deze vragen zijn niet getest op validiteit en betrouwbaarheid, aangezien dit onderzoek kwalitatief van aard is. Het is daarmee een feit dat dit onderzoek interpretatiegevoelig is.

Een volgend discussiepunt is de onervarenheid van de onderzoeker in het interviewen van pubers. Het is mogelijk dat de kinderen sociaal wenselijk hebben geantwoord. Daarnaast kan het zijn dat de kinderen zich niet op hun gemak voelden om alles te vertellen of dat de onderzoeker niet genoeg door heeft gevraagd. Het valt namelijk op dat de interviews met de ouders gemiddeld langer duren dan bij de kinderen. De gemiddelde duur van de interviews met de ouders zijn namelijk 29:45 minuut, bij de expatkinderen is dat gemiddeld 17:35 minuut. Daar komt bij dat de kinderen die geparticipeerd hebben, dit vrijwillig hebben gedaan. Het kan zijn dat er een groot verschil in antwoorden was gegeven, als expatkinderen waren geïnterviewd die niet vrijwillig wilden participeren. Bovendien kan dit onderzoek niet gegeneraliseerd worden, aangezien de expatkinderen allen een Shell-medewerker als ouder hebben. Dit houdt in dat zij in een andere context leven in vergelijking met andere expatkinderen. De omstandigheden worden namelijk bepaald door Shell. Dit kan verschillen met andere corporate organisaties. Het aantal respondenten is daarbij te gering om te generaliseren over expatkinderen van Shell medewerkers, laat staan over expatkinderen in het algemeen.

Tot slot had de omgeving waarin de kinderen geïnterviewd werden niet altijd de meest ideale omstandigheden. Dit zorgde soms voor afleiding en ruis. Op enkele audiobestanden zijn sommige zinnen daarom niet goed te horen en dus ook niet volledig getranscribeerd. Hoewel dit slechts gaat om enkele zinnen, moet dit toch genoemd worden. Bovendien zijn de transcripten vanuit beide perspectieven (ouders en kinderen) slechts via een inhoudsanalyse bekeken. Er is gekeken *wat* er gezegd wordt, maar niet *hoe*. De manier waarop de expatkinderen iets zeggen of hoe zij reageren op de onderzoeker, zegt soms meer dan woorden kunnen zeggen. Het toevoegen van een discoursanalyse, waar zowel tekst, spraak als context geanalyseerd wordt, kan daarom extra informatie toevoegen aan het bestaande onderzoek.

Ondanks dat dit onderzoek beperkingen heeft, is dit ook een aanleiding voor komende studenten om het huidige onderzoek te verbeteren door bijvoorbeeld expatkinderen te interviewen van een andere corporate organisatie. Voor vervolgonderzoek lijkt het ook interessant om meer nadruk te leggen op taal en de invloed van broers en/of zussen. Zowel vragen met betrekking tot taal als de invloed van broers en/of zussen zijn tijdens de interviews niet specifiek gesteld en daarom weinig tot niet aan bod gekomen. Achteraf gezien had dit een goede toevoeging kunnen zijn, om meer informatie te kunnen bieden. Een andere optie is om de audiobestanden opnieuw te transcriberen om vanuit een andere hoek te analyseren om dieper in te gaan op de antwoorden, of het onderzoek te richten op de invloed van de variabelen (locatie, periode in het buitenland, leeftijd, geslacht etc.). Om deze reden laat de onderzoeker een USB achter met alle informatie, waar de Universiteit Utrecht vertrouwelijk mee omgaat. Al met al geeft dit onderzoek goede richtlijnen omtrent het repatriëren van expatkinderen in Nederland en de mogelijkheid om met de toestemming van de desbetreffende respondent dit onderwerp nader te onderzoeken.

Literatuurlijst

- Adler, N. J. (1981). Re-entry: Managing cross-cultural transitions. *Group & Organization Studies*, 6 (3), 341-356.
- Baarda, D.B., Hulst, M. van der, & Goede, M. de. (2012). *Basisboek Interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. p/a Noordhoff Uitgevers bv. Nederland: Groningen/Houten.
- Baker, C. (2006). *Foundations of bilingualism and bilingual education*. Multilingual Matters: Clevedon.
- Beaverstock, J. V. (2002). Transnational elites in global cities: British expatriates in Singapore's financial district, *Geoforum*, 33(4), 525-538.
- Beaverstock, J.V., & Boardwell, J.T. (2000). *Negotiating globalization, transnational corporations and global city financial centers in transient migration studies*. *Applied Geography* 20, 227-304.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Amsterdam: Boom.
- Bredeman, A. (2015). *Helping Missionary Kid Repatriation*. A Senior Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for graduation in the Honors Program. Liberty University.
- Brookfield. (2012). *Global Relocation Trends Survey: Survey Reports*. Geraadpleegd op 14 september 2015: http://www.ikgundemi.com/uploads/6/7/8/0/6780997/2012_grts.pdf
- Brookfield. (2015). *Brookfield Global Relocation Services*. Geraadpleegd op 20 november 2015: <http://globalmobilitytrends.brookfieldgrs.com/#/collapse0?q=5>
- Burgess, E.W., Locke, H.J., & Thomes, M.M. (1971). *The Family. From Traditional to Companionship*. New York: D. Van Nostrand Company.
- Burks, J. (2014). *“Een van de moeilijkste postings”*. (Masterthese). Interculturele Communicatie: Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Chew, J. (2004). Managing MNC expatriates through crises: a challenge for international human resource management. *Research and Practice in Human Resource Management*, 12(2), 1-30. Geraadpleegd op 14 september 2015: <http://rphrm.curtin.edu.au/2004/issue2/expats.html>
- Collier, A. A. (2008). *Missionary kids' repatriation narratives*. Texas Woman's University, Denton, Texas.
- Copeland, L., & Griggs, L. (1985). *Going International*, New York: Random House.
- Coupey, S. M. (1997). *Interviewing Adolescents*. *Pediatric Clinics of North America*. 44 (6), 1349-1364.
- Creswell, J.W. (2003). *Research design. Qualitative, Quantitative and mixed methods approaches (second edition)*. Thousand Oaks, London New Delhi: Sage Publications.
- Davis, P. S., Suarez, E. C., Crawford, N. A., & Reh fuss, M. C. (2013). Reentry impact on missionary kid depression, anxiety, and stress: A three-year study. *Journal of Psychology and Theology*, 41(2), 128-140.
- Delfos, M. F. (2004). *Communiceren met pubers*. Symposium in de abdij van Postel. Geraadpleegd op 25 oktober 2015: <http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/wp-content/uploads/2012/01/Communiceren-met-pubers.pdf>
- Edelkoort, C.C. (2011). *Terug naar huis, de rol van communicatie in het proces van repatriëren*. (Masterthese). Interculturele Communicatie: Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Evans, P., Pucik, V., & Barsoux, J.L. (2002). *The Global Challenge: Framework for International Human Resource Management*, New York: McGraw-Hill.
- Ferber, M.A., & O' Farrell, B. (1991). *Work and family: policies for a changing work force*. Washington D.C.: National academy Press.

- Findlay, A.M., Li, F.L.N., Jowett, A.J., & Skelton, R. (1996). Skilled international migration and the global city: a study of expatriates in Hong Kong. *Transactions, Institute of British Geographers* 21, 49–61.
- Gilbert, K. R. (2008). Loss and grief between and among cultures: The experience of third culture kids. *Illness, Crisis & Loss*, 16(2), 93-109.
- Global Outpost Services. (2015). *Global Outpost Services: algemene informatie en ondersteuning voor expats*. Geraadpleegd op 20 november 2015: <https://www.globaloutpostservices.com/>
- Gullahorn, J. T., & Gullahorn, J. E. (1963). An extension of the U-curve hypothesis. *Journal of Social Issues*, 19(3), 33–47.
- Harvey, W.S. (2007). *The social networks of British and Indian expatriate scientist in Boston*. *Geoforum* 39, 1756-1765.
- Hervey, E. (2009). Cultural transitions during childhood and adjustment to college. *Journal of Psychology and Christianity*, 28(1), 3-12.
- Hezemans, K. (2014). *Returning Home*. (Masterthese). Interculturele Communicatie: Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Huff, J. L. (2001). Parental attachment, reverse culture shock, perceived social support, and college adjustment of missionary children. *Journal of Psychology and Theology*, 29(3), 246-264.
- Jassawalla, A. R., & Sashittal, H. C. (2009). Thinking strategically about integrating repatriated managers in MNCs. *Human Resource Management*, 48, 769–792.
- KPMG. (2015). *Global Assignment Policies and Practices Survey 2015*. Geraadpleegd op 20 november 2015: <http://www.kpmg-institutes.com/institutes/taxwatch/articles/2015/05/2015-gapp-survey.html>
- Kroon, L. de. (2014). *Hoe beïnvloedt de 'mental map' het repatriëringsproces van expat-partners en welke rol speelt communicatie hierin?* (Masterthese). Interculturele Communicatie: Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Mash, E. J. & Hunsley, J. (2005). Evidence-Based Assessment of Child and Adolescent Disorders: Issues and Challenges. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 362-379.
- Mathews, M. (1990). *Cross-cultural re-entry stress. Analysis of a group intervention using the critical incident technique*. (Scriptie Master of Arts, University of British Columbia, Canada). Geraadpleegd op 14 september 2015: https://circle.ubc.ca/bitstream/id/14488/ubc_1994-0534.pdf
- Maybarduk, S.M. (2008). *An exploration of factors associated with reentry adjustment of U.S. Foreign Service spouses* (Thesis (M.S.W.), Smith College School for Social Work, Northampton, Mass). Geraadpleegd op 25 september 2015: <http://hdl.handle.net/11020/5911>
- Mercer. (2014). *Aantal expat-opdrachten neemt weer toe*. Geraadpleegd op 13 september 2015: <http://www.mercer.nl/newsroom/Aantal-expat-opdrachten-neemt-weer-toe.html>
- NRCQ. (2015). *Internationale carrière: De romantiek is er wel een beetje af voor de expat*. Geraadpleegd op 20 november 2015: <http://www.nrcq.nl/2015/05/19/de-romantiek-is-er-wel-een-beetje-van-af-voor-de-expat>
- Oberg, K. (1960). Culture shock: Adjustment to new cultural environment. *Practical Anthropologist*, 7, 177–182.
- Osman-Gani, A. A. M., & Hyder, A. S. (2008). Repatriation readjustment of international managers: An empirical analysis of HRD interventions. *Career Development International*, 13, 456–475.
- Paik, Y., Segaud, B. & Malinowski, C. (2002). How to improve repatriation management: are motivations and expectations congruent between the company and the expatriates? *International Journal of Manpower*,

23(7), pp. 635-648. Geraadpleegd op 13 september: <http://people.math.sfu.ca/~van/diverse/bellut-papers/test-13.pdf>

Pollock, D. C., & Van Reken, R. E. (1999). *Third culture kids: Growing up among worlds*. Yarmouth, ME: Intercultural Press, Inc.

Punnett, B. J. (1997). *Towards effective management of expatriate spouses*. *Journal of World Business*, 32(3), pp. 243–257. Geraadpleegd op 4 oktober 2015:
<http://www.sciencedirect.com.proxy.library.uu.nl/science/article/pii/S1090951697900109>

Riemer, J.W. (2000). Job relocation, sources of stress, and sense of home. *Community, Work & Family*, 3, 205-217.

Rost-Roth, M. (2007). Intercultural Training. In K. Knapp, & G. Antos (Eds.), *Handbook of Applied Linguistics* (7th ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter., 491-511.

Selmer, J., & Suutari, V. (2011). *Expatriation - Old issues, new insights*. *Cross Cultural Management: An International Journal*.

Shell. (2015). *The Shell global homepage*. Geraadpleegd op 20 november 2015:
<https://www.globaloutpostservices.com/>

Spencer-Oatey, H., & Franklin, P. (2009). *Intercultural interaction: A multidisciplinary approach to intercultural communication*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Stroh, L.K., Black, J.S., Mendenhall, M.E. & Gregersen, H.B. (2005). *International Assignments: An Integration of Strategy, Research, & Practice, Mahwah, USA: Lawrence Erlbaum Associates*.

Szkudlarek, B. (2010). "Reentry – A review of the literature", *International Journal of Intercultural Relations*, 34 (1): 1-21.

Szkudlarek, B. & McDaniel Sumpter, D. (2014). What, when, and with whom? Investigate expatriate reentry training with a proximal approach. Published online in Wiley Online Library. *November–December 2015, Vol. 54, No. 6*. 1037–1057.

Tetzel, B. A., & Mortenson, P. (1984). *International conference on Missionary Kids*. West Brattleboro, VT: ICMK.

Thije, J.D. ten. (2003). De talige markering van gemeenschappelijke voorkennis. Een analyse van biografische interviews over Trabant-ervaringen. In: Koole, T. & Nortier, J. (red.) *Artikelen van de vierde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, pp. 431- 445.

Thomas, A. & Schroll-Machl, S. (2010). The international assignment: expatriates and their families. In A. Thomas, E.U. Kinast & S. Schroll-Mach (Eds), *Handbook of Intercultural Communication and Cooperation: Basics and Areas of Application* (pp. 344-366). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Tyler, K. (2006). Retaining repatriates. *HR Magazine*, 51 (3), 97–102.

Useem, R., & Downie, R. (1976). Third culture kids. *Today's Education*, 65(3), 103–105.

Bijlagen

Om vertrouwelijk om te gaan met de gegevens van de respondenten en transcripten van de interviews, is gekozen om de bijlagen mee te geven op een USB. Daarbij geeft het komende studenten de mogelijkheid om verder te gaan met dit scriptieonderwerp. Op de meegegeven USB staan de volgende bijlagen:

- Audiobestanden van de interviews;
- artikel over repatriëren, geschreven door expatkind;
- interview Sigrid Kaag, uit Volkskrant (2015);
- standaard mails naar Shellmedewerkers;
- transcripten van Transcriptie Online;
- vorige scripties over repatriëren van Burks (2014), de Kroon (2014) en Hezemans (2014).

De bijlagen op de USB mogen vrijgesteld worden aan komende studenten, mits toestemming van de desbetreffende respondenten gevraagd is.